

PENSIONÄRSRÅD

ETT VERKTYG FÖR PENSIONÄRSINFLYTANDE?

SVEN ERIK WÄNELL

Rapporter/Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum 2007:10
ISSN 1401-51

STIFTELSEN STOCKHOLMS LÄNS
ÄLDRECENTRUM
Stockholm Gerontology Research Center

FÖRORD

I flertalet av landets kommuner och landsting finns ett pensionärsråd (KPR respektive LPR), en för kommunerna och landstingen frivillig samverkansform. Råden har fått en relativt lika utformning trots avsaknad av nationellt regelverk. Bedömningen av rådets värde skiftar. De ses ofta som en del av det formaliserade brukarinflytandet, men kunskapen om vad som främjar respektive motverkar denna roll är liten. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum har under 2006 gjort en pilotstudie (Pär Schön och Sven Erik Wånell). Tack vara ett anslag från PRO har Äldrecentrum kunnat gå vidare med en fördjupade studie, med intervjuer i nio kommuner och två landsting. Intervjuerna har genomförts av undertecknad, och för en kommun av seniorutredare Inger Weurlander. På initiativ av PRO har också fyra C-betygsuppsatser skrivits, vid Karlstads och Stockholms Universitet, under våren 2006, och de uppsatserna har också bidragit med kunskap till denna rapport.

Syftet med denna rapport är främst att belysa om det går att urskilja vilka faktorer som bidrar till att pensionärsråden fungerar bra respektive tvärtom motverkar deras roll som samverkans- och samrådsorgan.

Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum vill härmed framföra sitt tack till PRO för det anslag som möjliggjort denna rapport, och samtidigt uttrycka en förhoppning att rapporten ska kunna ge tips och råd till ledamöter i pensionärsråden, tjänstemän som deltar i rådets arbete och pensionärsorganisationerna.

Stockholm 2007-04-03

Sven Erik Wånell
Chef Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum

SAMMANFATTNING	1
UPPDRAG	4
<i>Syfte och frågeställningar</i>	4
<i>Metod</i>	4
PENSIONÄRSRÅDENS ROLL	6
TIDIGARE ERFARENHETER	8
<i>Kommunförbundets undersökning 1983</i>	8
<i>1988 års betänkande</i>	8
<i>Studier under 1990- och 2000-talen</i>	8
LEGITIMITET	10
<i>Brukarinflytande</i>	10
<i>Representativitet</i>	10
ORGANISATION	13
<i>Plats i kommunen/landstinget</i>	13
<i>Antal sammanträden</i>	14
<i>Ledamöter</i>	15
<i>Kunskap om ärenden som behandlas</i>	15
<i>Arbetsutskottets roll</i>	16
<i>KPR och KHR</i>	16
<i>Öppenhet</i>	16
PENSIONÄRSORGANISATIONERNAS LEDAMÖTER	18
<i>Tidigare erfarenhet</i>	18
<i>Introduktion</i>	18
<i>Samarbete mellan organisationerna?</i>	19
PÅ DAGORDNINGEN	20
SÅ ARBETAR RÅDET.....	20
TYPER AV ÄRENDEN.....	20
<i>Ärenden som saknas?</i>	21
<i>Vem väcker ärendena?</i>	22
NÄR KOMMER RÅDET IN I PROCESSEN?.....	23
<i>Remissinstans</i>	24
<i>Samråd</i>	25
<i>Information</i>	26
INFLYTANDE.....	26
SLUTSATSER	29
<i>Vilka sitter i råden?</i>	29
<i>Representativitet</i>	29
<i>Kunskap</i>	30
<i>Kopplingen mellan råd och pensionärsorganisation</i>	30
<i>Organisatorisk knytning och sammanträdestider</i>	30

<i>Rådets status</i>	31
<i>Ärenden</i>	31
<i>Nycklar till inflytande</i>	32
<i>Lagstiftning?</i>	33
REFERENSER	34
BILAGA 1, INTERVJUGUIDE	35
BILAGA 2, INTERVJUADE OCH ORGANISATION.....	37
FÖRKORTNINGAR	42

SAMMANFATTNING

I flertalet av landets kommuner och landsting finns ett pensionärsråd (KPR respektive LPR), en för kommunerna och landstingen frivillig samverkansform. Råden har fått en relativt lika utformning trots avsaknad av nationellt regelverk. Vanligen utser kommunen/landstinget ledamöterna, dels politiker från berörda nämnder och styrelser i kommunen, dels ledamöter som har nominerats från pensionärsorganisationerna. Ordföranden är vanligen en av politikerna, medan vice ordförande i vissa kommuner utses bland ledamöterna från pensionärsorganisationerna. De pensionärsorganisationer som brukar komma i fråga är de som ingår i regeringens pensionärspolitiska kommitté (PRO, SPF, SKPF, SPRF och RPG) – förutsatt att respektive organisation är företrädd i kommunen. PRO och SPF återfinns i alla råden. Tjänstemannadeltagandet varierar, men i KPR ingår ofta den chef som svarar för äldreomsorgen.

Bedömningen av rådets värde skiftar. De ses ofta som en del av det formaliserade brukarinflytandet, men kunskapen om vad som främjar respektive motverkar denna roll är liten. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum har i en tidigare studie (Schön 2006) gjort en pilotstudie. Tack vara ett anslag från PRO har Äldrecentrum kunnat gå vidare med en fördjupade studie, med intervjuer i nio kommuner och två landsting. På initiativ av PRO har också fyra C-betygsuppsatser skrivits, vid Karlstads och Stockholms Universitet, under våren 2006.

Syftet med denna rapport är främst att belysa om det går att urskilja faktorer som bidrar till att pensionärsråden fungerar bra. Enligt en undersökning Svenska kommunförbundet gjorde 1983 (redovisad i SOU 1988:65) rådde det delade meningar om KPR:s möjligheter till inflytande. Flertalet pensionärsrepresentanter var besvikna över att råden inte fått den betydelse som man hoppats på. Särskilt kritisk var man till att rådets synpunkter inhämtades för sent och för sällan, att de ärenden man behandlade ofta begränsades till vård- och omsorgsområdet och att råden inte var representerade i arbetsgrupper/kommittéer som berör de äldre. Då, 1983, var pensionärsråd en ny företeelse. Hur har rådets roll utvecklats under de 23 år som gått sedan den första nationella studien?

De problem som iaktogs 1983, att KPR/LPR kommer in för sent i ett ärendes gång från beredning till beslut, kvarstår på en del håll, medan andra råd anser sig ha löst denna fråga. Några anledningar till varför det inte fungerar har de intervjuade ansett varit att sammanträdena (ett per kvartal) är för få och att rådet inte är remissinstans. Självklart är det lättare att finnas med i förvaltningarnas malström av ärenden om KPR har lika många sammanträden som kommunernas nämnder. Det är dock inte givet att detta ger högre påverkansmöjlighet. De viktiga frågorna kan drunkna i mängden av ärenden på dagordningen. Mer avgörande är lyhördheten hos kommunens ledamöter och kunskapen och förmågan att föra fram de äldres ståndpunkter hos pensionärsorganisationernas ledamöter. Några nycklar till att få ett råd med påverkansmöjlighet synes vara

- Att KPR/LPR ges en status, via reglemente och på andra sätt, som ett viktigt rådgivande organ i kommunen.

- God vilja från förtroendevalda och förvaltningschefer att i ett tidigt skede föra upp frågor för samtal och att få rådets synpunkter redan under beredningsfasen.
- God planering – att en plan görs upp gemensamt i KPR:s/LPR:s au årligen för vilka ärenden av strategisk natur som ska behandlas vid de olika rådsmötena.
- Att pensionärsledamöterna ges möjlighet delta i arbets- och beredningsgrupper och att dessa grupper ges en reell roll.
- Att nyttja möjligheten att ställa frågor och därmed föra upp önskemål och synpunkter från pensionärshåll på kommunens/landstingets dagordning.
- Att ledamöterna från de olika pensionärsorganisationerna uppträder enat, och att de har en god förankring bland medlemmar och andra äldre i kommunen och/eller landstinget.
- Att pensionärsorganisationernas ledamöter får en bra utbildning för sitt uppdrag. De bör exempelvis kunna få samma utbildning som nya förtroendevalda i nämnder och styrelser.

Få ledamöter i råden har kunnat peka på konkreta resultat av rådets arbete. Detta kan dock inte tolkas som att råden saknar makt. Inflytandet ligger i dialogen, det goda och förtroendefulla samtalet. I utredningen om pensionärsinflytande föreslogs i dess betänkande från januari 1989 att en överläggningsrätt reglerad i ett avtal skulle införas för pensionärsorganisationerna (SOU 1988:65). Någon sådan avtalsreglering har dock (ännu) inte kommit till stånd på kommunnivå. En nationell reglering, i likhet med Danmark och Norge, säkerställer att arenan – pensionärsrådet – finns med dess möjligheter till samråd och inflytande. Det lokala inflytande kan dock inte ges genom ett nationellt regelverk utan måste skapas av dem som ingår i rådet.

Den påverkan som kan ske genom en bra dialog underlättas av att man möts regelbundet, lär känna varann och att man kan frågorna som behandlas. Från flera kommuner vittnar man om den betydelse det mer informella arbetsutskottet (au) har. Det kan träffas oftare, samtalet kan föras mer informellt, och där sitter ofta de mest drivande pensionärsledamöterna.

En risk som påtalats i tidigare studier är att en koppling till kommunens socialnämnd/motsvarande kan innebära att enbart den nämndens frågor kommer på rådets dagordning. Denna intervjustudie ger inte belägg för detta. Oavsett organisatorisk anknytning så är det den nämnd som svarar för äldreomsorgen som tar störst ansvar för KPR. Anknytningen till andra nämnder av intresse för KPR kan fungera oavsett om KPR hör till kommunstyrelse eller äldrenämnd. Det avgörande är de enskilda ledamöternas engagemang.

Alla ärenden, stora som små, kan tas upp i råden. Boendefrågorna synes ha dominerat de senaste åren, med fokus dels på omstrukturering av servicehus till seniorboende, dels behovet av heldygnsomsorg. Frågorna om planering av bostadsområden, tillgänglighet, trafik och färdtjänst är också viktiga frågor på rådets sammanträden. Kvalitetsfrågor i äldreomsorgen är en annan fråga som ofta återfinns på dagordningen. I några kommuner är frågor kring kultur, fritid och friskvård

vanliga. I de två studerade landstingen är tillgängligheten till vården och patient-säkerheten två områden som ägnats uppmärksamhet.

Synen på vem man som pensionärsledamot representerar kan variera. Vissa lägger tonvikten vid att man representerar den egna organisationen, dess värderingar och medlemmar. Andra ser sig mer som företrädare för de skröpligaste äldre, de som är mest beroende av samhällets insatser – någon uttrycker det som att man är de äldres ”fackförening”. Pensionärsrådets representativitet värderas olika av de intervjuade, vilket delvis synes hänga samman med vilka som för stunden är ledamöter. En av de intervjuade betonar att det är en grannlaga uppgift att utse ledamöter till KPR/LPR – något som det är enkelt att hålla med om. Noggrannheten måste gälla såväl de förtroendevalda som pensionärsledamöterna. De förtroendevalda måste ha en tydlig vilja att nyttja de samrådsmöjligheter rådet ger och vara en aktiv länk mellan sin nämnd/styrelse och rådet. Pensionärsledamöterna måste få en god introduktion – här har det uppenbart brustit mycket.

Det finns olika uppfattningar om vilken bakgrund pensionärsledamöterna bör ha. Några menar att det är värdefullt med en kommunalpolitisk erfarenhet, medan andra anser att detta kan vara ett hinder – man fortsätter att driva de frågor man drev som politiker i stället för att klä sig i rollen som pensionärsföreträdare. Sannolikt är det bra om ledamöterna har olika bakgrund. Den som inte verkat som förtroendevald eller tjänsteman i kommun eller landsting kan få stöd av dem som har denna erfarenhet. De bör förstås också få en introduktion såväl av kommunen som av sin organisation i hur en kommun/landsting fungerar och vilka frågor som är av strategisk betydelse för de äldre.

Återkopplingen till den egna organisationen är önskvärd men besvärlig. Många av de intervjuade vittnar om att det är svårt att få utrymme för deras frågor på föreningsmöten, och att det är få medlemmar som kontaktar dem. Samtidigt menar de som arbetar strategiskt med återkopplingen att den är av värde, inte minst genom att medlemmarna kan dra nytta av den kunskap och information som deras pensionärsrådsledamot får.

Till sist några röster om hur pensionärsrådets inflytande kan komma till stånd:

”De påverkar, främst genom att vi möts, och lyssnar på varann” (förvaltningschef).

”Vi presenterar ju allt, och stöter och blöter. Jag kan säga att så här har jag tänkt mig, och efter samtalet kan det bli en hel del förändringar” (förvaltningschef).

”Vi är till för att i bästa samförstånd göra något, inte bara läsa handlingar och kritisera ... Skapas inget förtroende blir det inget bra” (SPF-ledamot).

”Vi har inflytande, mycket tack vare att tonen inte är så hög. Vi har en bra ordförande, tidigare hade vi en ordförande som inte var lika engagerad. Man får inte vara för kritisk och aggressiv, det tjänar man inte så mycket på, man måste vara lyhörd, väl insatt” (SPF-ledamot).

”Framgång genom att vara insatt i frågorna, kunskap om kommunens sätt att resonera, veta vad som händer bland de äldre, deras behov. Att utse ledamöter till KPR är grannlaga” (PRO-ledamot).

UPPDRAG

I flertalet av landets kommuner och landsting finns ett pensionärsråd, en för kommunerna och landstingen frivillig samverkansform. Råden (KPR/LPR) har utformats olika, och bedömningen av deras nytta och värde skiftar. Råden ses ofta som en del av det formaliserade brukarinflytandet, men kunskapen om vad som främjar respektive motverkar denna roll är liten. Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum har i en tidigare studie (Schön 2006) gjort en pilotstudie. Tack vara ett anslag från PRO har Äldrecentrum kunnat gå vidare med en fördjupade studie.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna rapport är främst att belysa om det finns faktorer som bidrar till att pensionärsråden fungerar bra. Frågeställningar som skulle belysas är bl.a.:

- Vilka möjligheter ger pensionärsrådet pensionärerna att utöva inflytande över politiken och verka för att deras intressen blir tillgodosedda?
- Vad anser kommunledningen/landstingsledningen om pensionärsrådets roll och betydelse?
- Vad anser gruppleddare för PRO och SPF om pensionärsrådets roll och betydelse?
- Vad är bra, vad är mindre bra med pensionärsråden, och hur kan det som är mindre bra förändras och förbättras?
- Vem fastställer dagordningen för pensionärsrådet, vad pensionärsrådet ägnar sig åt – driver pensionärsrådet egna frågor eller sätts dagordningen av andra (t.ex. tjänstemän på förvaltningen)?

Det kan vara viktigt att identifiera vad som kan betraktas som *bra*. Om rådets syfte i första hand är att vara informerande och rådgivande kan *bra* anses vara om både kommunen och pensionärsföreträdarna bedömer att de får *information* om vad som händer inom kommunen respektive organisationerna. Om med *bra* avses att råden ska ha *inflytande* över de frågor som avgörs i kommunen gäller andra mått. Är de kommunala pensionärsråden en maktfaktor att räkna med eller är de bara ett rundningsmärke i form av en ”informationsstation” som de kommande besluten måste passera? Vilka faktorer kan främja respektive motverka det syfte rådet har? Hit hör t.ex. rådets organisatoriska hemvist, vilka ledamöter som företräder kommun/landsting och de olika pensionärsorganisationerna, vilka typer av ärenden som behandlas och i vilket skede rådet kommer in.

En annan frågeställning är om rådet kan beskrivas som en form av brukarinflytande, med tanke på att ledamöterna vanligen inte är brukare av äldreomsorg (men väl av generell samhällsservice riktad till alla åldrar)? Eller är rådet ett organ som mera brett ska få in äldres synpunkter på samhällsplaneringen? Vilken legitimitet har då råden och vem eller vilka grupper är det som pensionärsrepresentanterna företräder?

Metod

Denna rapport bygger på följande material

- Tidigare studier på nationell nivå.
- Fyra uppsatser på C-betygsnivå, som skrivits under vårterminen 2006 efter förslag från PRO till ett antal institutioner vid universiteten om att ha pensionärsråden som studieområde.
- Intervjuer som genomförts i åtta kommuner, två landsting och två stadsdelar i Stockholms stad med gruppleddare för PRO respektive SPF i KPR/LPR, samt med politiskt utsedd ordförande i de råd där politiker leder rådet. I fem av kommunerna har intervju skett med den förvaltningschef som har ansvaret att betjäna pensionärsrådet. Urval av kommuner och landsting har gjorts av PRO (förteckning över de intervjuade och intervjuguide se bilaga 1 och 2).
- Genomgång av protokoll och andra handlingar från de KPR/LPR som har valts ut för intervjuer.

PENSIONÄRSRÅDENS ROLL

I början av 1970-talet tog pensionärsorganisationerna initiativ till att bilda lokala pensionärsråd i kommunerna. De huvudsakliga motiven var att de äldre var dåligt representerade i de politiska församlingarna och ett allmänt missnöje med möjligheter till inflytande över politikens utformning (Socialstyrelsen, 2000; Feltenius, 2004). I Stockholms stad inrättades ett kommunalt pensionärsråd redan 1970.

I Sverige finns det ingen särskild lagstiftning som reglerar att det ska finnas pensionärsråd, vilket det gör i Danmark och Norge. Lokala pensionärsråd återfinns även i bl.a. Finland, Nederländerna och Tyskland. Motsvarigheter till de svenska pensionärsråden förekommer även i övriga Europa. (Socialdepartementet, 1999, Walker & Naegel, 1999).

Eftersom det inte finns någon lagstiftning i Sverige kring pensionärsråden som formaliserad samrådsorganisation är det upp till varje kommun och landsting att fastställa instruktioner för råden. Svenska kommunförbundet utarbetade 1975 en promemoria om hur ett kommunalt pensionärsråd kan utformas. Arbetet utfördes tillsammans med pensionärsorganisationerna. I ett cirkulär från kommunförbundet från 1991 beskrivs rådet som ett organ för samråd och ömsesidig information mellan kommunen och företrädare för pensionärernas riksorganisationer inom kommunen. Rådet anges som en viktig kanal till de äldre, och i cirkuläret betonas angelägenheten av "att rådet ges reella möjligheter att fullgöra sina uppgifter och att dess synpunkter beaktas". Samtidigt konstateras att råden inte är att jämställa med nämnder, eftersom de endast är referensorgan. Bakgrunden till detta konstaterande är att råden inte har någon beslutsrätt. (Svenska kommunförbundet, cirkulär 1991:115 s 4, citerat efter Karlsson och Vahlman).

Tre exempel på lite olika betoningar av uppdraget kan hämtas från en kommun i Mälardalen och två kommuner i Stockholms län. I Enköping anges pensionärsrådets roll enligt reglementet vara att verka "för en förbättrad verksamhet och service för kommunens pensionärer. Pensionärsrådet skall behandla och lämna synpunkter och förslag som kan påverka ärendenas handläggning i aktuella nämnder och styrelser. Pensionärsrådet har en rådgivande funktion". I Nacka anger reglementet att rådet är "ett rådgivande, samordnande och opinionsbildande organ samt en remissinstans i övergripande frågor som berör pensionärernas situation i kommunen". I Norrtälje anger reglementet att "Rådet är ett organ för samråd och ömsesidig information samt praktisk samverkan mellan kommunen och de äldre medborgarnas lokala intresseorganisationer. Rådet syftar till att förstärka de äldre medborgarnas demokratiska inflytande och delaktighet i den kommunala beslutsprocessen. Rådet ska arbeta för en förbättring av de äldres levnadsvillkor och livskvalitet."

Inom ramen för Socialdepartementets kartläggning (1999) ingick en enkätstudie. Enligt denna studie var rådets huvudsakliga syfte och funktion:

Information	100 % av råden
Samråd	90 % av råden
Rådgivande organ	80 % av råden
Remissinstans	75 % av råden
Överläggningsrätt	25-30 % av råden

TIDIGARE ERFARENHETER

Kommunförbundets undersökning 1983

Enligt kommunförbundets undersökning 1983 (i SOU 1988:65) råde det delade meningar om KPR:s möjligheter till inflytande. Flertalet pensionärsrepresentanter var besvikna över att råden inte fått den betydelse som man hoppats på. Särskilt kritisk var man till att rådets synpunkter inhämtades för sent och för sällan, att de ärenden man behandlade ofta begränsades till vård- och omsorgsområdet och att råden inte var representerade i arbetsgrupper/kommittéer som berör de äldre. Man var också kritisk till att råden i stor utsträckning bara fungerade som fora för efterhandsinformation. Samtidigt ansåg ungefär hälften av de politiskt valda förtroendemännen att rådets synpunkter beaktades i tillräcklig omfattning, medan den andra hälften instämde i pensionärsrepresentanternas kritik mot att de inte i större utsträckning ingick i olika slags arbetsgrupper. Ett stort antal av kommunerna ansåg att pensionärsrådets arbete hade lett till konkreta positiva resultat. En dryg fjärdedel av kommunerna ansåg dock att verksamheten inte hade lett till några som helst konkreta resultat.

1988 års betänkande

I en skrivelse till regeringen begärde PRO 1986 att en reell överläggningsrätt skulle införas, och 1987 tillsattes därför Utredningen om pensionärsinflytande. I direktiven till utredningen betonades att det inte kunde bli frågan om en förhandlingsrätt, utan om en överläggningsrätt. I utredningens betänkande från januari 1989 föreslogs att en överläggningsrätt reglerad i ett avtal skulle införas för pensionärsorganisationerna (SOU 1988:65). Detta genomfördes inte, men 1996 träffades överenskommelse om utökat samråd på nationell nivå, innebärande att pensionärsorganisationerna fick tillträde till utredningar med anknytning till äldrefrågor, att samråd skulle ske med regeringens pensionärskommitté i så god tid att det skulle vara möjligt för regeringen att ta hänsyn till de synpunkter som framfördes, samt att pensionärsorganisationerna fick träffa statsministern en gång per år.

Inom ramen för Utredningen om pensionärsinflytande gjordes en enkätundersökning under 1988, där PRO:s och SPF:s lokalföreningar tillfrågades om sin syn på pensionärsråden och deras möjligheter till inflytande. Tre fjärdedelar ansåg att rådets inflytande inte var tillräckligt och nästan lika många (68 %) menade att förhållandena skulle kunna förbättras genom en förändrad representation i KPR från nämnderna. Kommunstyrelserna och socialnämnderna ansågs vara de viktigaste nämnderna. Knappt hälften uppgav att de kommunala pensionärsråden fungerade som remissorgan, och i dessa fall var man påtagligt mera nöjd med hur KPR fungerade.

Studier under 1990- och 2000-talen

Under 1997 genomfördes en ny enkätundersökning. Knappt hälften (46 %) uppgav att KPR fungerade utmärkt, en sjättedel (17 %) var missnöjda och en

femtedel (21 %) ansåg att rådet varken var bra eller dåligt (Socialstyrelsen, 2000). Liknande resultat fick PRO i en enkätundersökning 2001 (Feltenius 2004).

David Feltenius har ägnat sin doktorsavhandling åt pensionärsorganisationernas politiska inflytande (Feltenius 2004). Inflytande definieras här som att "en aktör får en annan aktör till något som denne inte annars skulle ha gjort" (Feltenius sid 14). Enligt Feltenius tyder mycket på att organisationernas inflytande är större på nationell än regional och kommunnivå. Ett skäl till detta anges vara att organisationerna på nationell nivå har tillgång till egen expertis, medan pensionärsföreträdarna på lokal nivå är i ett kunskapsunderläge gentemot politiker och tjänstemän. Feltenius menar vidare att pensionärsråden kan ha en viktigare roll i större kommuner – i de små finns andra mer informella kontaktkanaler.

Stockholms stad lät år 2002 konsultföretaget KPMG göra en utvärdering av kommunens och stadsdelarnas pensionärsråd. KPMG:s utvärdering visade bland annat att ledamöterna i de kommunala pensionärsråden ansåg att de gav stadens pensionärer en viss insyn i "allmänna frågor som berör äldres levnadsvillkor". Däremot var det mer tveksamt om rådet kunde påverka de politiska besluten. Ledamöterna i de lokala pensionärsråden ansåg att de ofta kom in för sent i beslutsprocessen. Av denna studies intervjuer framgick att det fanns ett allmänt missnöje med diskussionsklimatet i pensionärsrådet. Det fanns ingen rågång som tydliggjorde om pensionärsledamöterna representerade sitt politiska parti eller sin pensionärsorganisation i diskussionerna, trots att det kunde påvisas att PRO och SPF ofta hade gemensamma uppfattningar när det kom till äldrefrågorna (KPMG, 2002).

LEGITIMITET

Brukarinflytande

Begreppen brukare och brukarinflytande används flitigt i många olika sammanhang och tillskrivs därför också många olika betydelser. Någon entydig definition är svår att finna. En minimaldefinition av begreppet är att: *En brukare är en person som är mottagare av en viss offentlig verksamhet. Om denne ges möjlighet att påverka verksamheten föreligger brukarinflytande.* (Möller, 1997 s. 17)

Enligt Socialstyrelsen (2003) består brukarnas kunskap i att de bidrar med ett självupplevt perspektiv. Detta brukarperspektiv ersätter inte, men kompletterar det professionella eller vetenskapliga synsättet.

Pensionärerna är inte någon homogen grupp. Som i alla andra åldersgrupper finns även i den här gruppen både resursstarka och resurssvaga människor, exempelvis skillnader i utbildning, hälsotillstånd och materiella resurser liksom stora åldersskillnader. Därför finns det skäl att anta att det även bland pensionärerna finns kolliderande intressen och olika möjlighet att göra sin röst hörd. De aktiva, engagerade och friska pensionärerna som befinner sig i ”den tredje åldern” kan ha helt andra intressen som inte alltid sammanfaller med de sjuka, skröpliga och beroende pensionärernas, de som befinner sig i den ”fjärde åldern”.

Några av de intervjuade i denna studie kommenterar denna frågeställning. Två förvaltningschefer menar att *”ledamöterna i KPR har inte så mycket brukarkontakter ... merparten av deras medlemmar är ju inte våra brukare. De har inte givet någon väl grundad kunskap om vad brukarna faktiskt vill.”* och *”De kan dock inte sägas vara brukarföreträdare i den meningen som handikapprådet är, de företräder nog mer de aktiva pensionärerna”*. Flertalet av pensionärsrepresentanterna menar dock att de har en god bild av vad de som behöver äldreboende eller hemtjänst önskar. En KPR-ledamot uttrycker detta med att *”Vi kan dock ta upp utförliga frågor, vi får en lite annan bild än när kommunen frågar. Verkar som om de äldre är lite mer öppna i dialogen med oss än med kommunen.”*

Representativitet

Frågan om pensionärsorganisationernas representativitet för pensionärskollektivet kan också diskuteras ur andra aspekter. Pensionärerna har en hög organisationsgrad, sammantaget har pensionärsorganisationerna nästan hälften av landets pensionärer som sina medlemmar. Det innebär samtidigt att drygt hälften inte är med, och därmed kan sägas inte bli representerade. I denna studie var det dock bara en informant, en nämndordförande, som gav uttryck för detta; *”KPR representerar de äldre som är med i föreningarna”*. Hon menade att hon fick bättre information om vad de äldre i kommunen vill när hon var ute på möten i stadsdelarna. Den vanliga ståndpunkten såväl från de politiskt valda ordförandena som från de intervjuade förvaltningscheferna var dock att pensionärsledamöterna

har en bred kännedom om vad pensionärerna tycker i kommunen, landstinget, och/eller stadsdelen. *”Där finns väldigt mycket erfarenhet. Jag har uppskattat de här mötena”* (ordf. i en KPR)

En fråga som inte kommit fram i samma utsträckning är i vilken mån dagens pensionärer är rätt personer när det kommer till den mer långsiktiga planeringen. Morgondagens pensionärer, fyrtiotalisterna eller rekordgenerationen som de brukar kallas, förväntas ha andra preferenser och göra andra prioriteringar än dagens pensionärer (Lindgren m.fl., 2005). En sådan fråga, som varit en av de centrala i alla de studerade KPR, är äldres boende. Ingen har dock tagit upp frågan om i vilken mån pensionärsråden kan ha en roll i frågor som har räckvidd flera decennier framåt så som boendeplaneringen har.

Det kan också finnas skillnader i hur pensionärsledamöterna ser på sin roll. En C-uppsats från Stockholms Universitet visar på att vissa ledamöter i första hand ser sig som ombud för alla äldre i stadsdelen, medan andra ser sig som representant för den pensionärsorganisation som utsett dem (Karlsson & Vahlman). Detta behövde inte innebära att man drev olika frågor men att man sökte sin legitimitet i de frågor man drev på olika sätt.

Det kan vara naturligt att anta att pensionärsorganisationerna verkar för att de som valts som representanter i ett pensionärsråd ska ha en god förankring i den egna organisationen. Intervjuerna i denna studie ger dock ett dåligt stöd för att föreningar och samorganisationer i någon större utsträckning arbetar strategiskt för att uppnå det. Snarare är det en annan bild som målas upp av informanterna. De som valts har i stor utsträckning lämnats ensamma i sin roll, och det är svårt att få utrymme på föreningsmöten och liknande forum för att samråda om de frågor som behandlas i pensionärsrådet.

Ett mycket vanligt konstaterande från de intervjuade är att det är svårt att få en bra återkoppling i den egna organisationen. Några ledamöter uttrycker detta så här:

”Det är inte så lätt att få de egna föreningsmedlemmarna att engagera sig, de vill underhållas, intresset inte särskilt stort på månadsmötena bland dem som inte har några behov av äldreomsorg.” (SPF-ledamot)

”Jag skulle önska att jag i min förening kunde få en diskussion om de här frågorna, det är inte så lätt. Jag har försökt informera, och fråga, men ytterst få är intresserade. Det är de pigga som kommer till föreningens möten, och de är mer roade av trevliga underhållningsprogram och resor. De vill bli roade, de vill inte vara med mig och diskutera.” (SPF-ledamot)

Det är dock lättare att få upp frågorna i den egna föreningens styrelse – förutsatt att man sitter med där.

”Det är viktigt med förankringen i den egna organisationen. Jag har suttit med i den lokala styrelsen fram till förra året. I styrelsen var det inga större problem få intresse för de här frågorna, men tar man upp för mycket av dessa frågor på föreningsmöten, så blir man inte så populär. Det ideala vore att medlemmarna är på alerten. Fast det händer förstås att medlemmar ringer en.” (SPF-ledamot)

Förankringen i den egna föreningen är också beroende av hur KPR är organiserat. I en kommun är alla pensionärsföreningar representerade i KPR som därmed får många ledamöter. Det vanliga är dock att KPR:s storlek inte medger detta. Då väljs – framförallt för PRO – ledamöterna av kommunorganisationen (samorganisationen), vilket innebär att det inte finns någon direkt koppling mellan ledamöterna i rådet och den lokala föreningen. De föreningar som inte har någon representant kan då ha svårt att få en naturlig och regelbunden kontakt med pensionärsrådet.

ORGANISATION

Plats i kommunen/landstinget

I kommunerna har rådet tidigare vanligen varit knutet till den nämnd som ansvarar för äldreomsorgen men kan även höra till kommunstyrelsen (Socialstyrelsen 2000). I ett par av de kommuner som ingår i denna studie har rådet under 2000-talet knutits till kommunstyrelsen – något som pensionärsrepresentanterna gärna vill. Några vittnar om att tidigare koppling till socialnämnd/motsvarande innebar en låsning till att bara behandla de frågor den nämnden svarade för.

I en av de kommuner som ingår i studien upplever man att kopplingen till äldrenämnden leder till att KPR hamnar vid sidan om.

”Kanske borde KPR höra till kommunstyrelsen, som det är nu får vi själva ta initiativ och uppvakta kommunalråden. Åtminstone borde protokollen gå till dem och inte fastna. Äldrenämnden får KPR:s protokoll vid sammanträdet.” (PRO-ledamot)

”Man känner att saker hänger i luften och utan återkoppling till kommunstyrelsen. Vi får inte kontakt med de politiker som ansvarar för frågor vi tycker är viktiga, som boendeplaneringen.” (SPF-ledamot i samma kommun)

Det finns dock olika åsikter om vilken organisatorisk koppling som är mest adekvat.

”Det har varit diskussion om reglementet, har framförts önskemål om att KPR ska ... ligga under kommunstyrelsen. Tveksamt om det är rätt väg. Det blir fel med kommunstyrelsen, det är ju vi som har kompetensen, vi är ytterst ansvariga för äldrefrågorna. Att få en bredare bas, andra frågor från andra nämnder har inte varit något problem i praktiken, annat än länsfrågor som kollektivtrafiken, och sjukvård, där landstinget sedan sin omorganisation slutat att komma på mötena.” (ordf. i ett KPR)

I flera kommuner har kopplingen till andra nämnder ordnats genom att det i KPR ska finnas någon ledamot från de nämnder som är mest berörda. Vanligt är då att det utöver äldrenämnd/motsvarande även finns representanter från teknisk nämnd och kultur- och fritidsnämnd. Erfarenheterna är blandade. Det redovisas exempel på ledamöter som valts av sin nämnd men inte fått en tydlig introduktion om att uppdraget innebär en aktiv roll att vara en länk mellan sin nämnd och KPR. För att stärka ansvarstagandet för de övriga nämnderna har en kommun låtit ansvaret för att planera och göra upp dagordning gå runt mellan nämnderna – tidigare var det bara socialnämnden som tog detta ansvar, och ledamöterna från övriga nämnder kom då till sammanträdet oförberedda.

De slutsatser som kan dras av intervjuerna är att oavsett organisatorisk anknytning så är det den nämnd som svarar för äldreomsorgen som tar störst ansvar för KPR. Anknytningen till andra nämnder av intresse för KPR kan fungera oavsett om KPR hör till kommunstyrelse eller äldrenämnd. Det avgörande är de enskilda ledamöternas engagemang. Det finns goda exempel på nära samverkan mellan KPR och exempelvis teknisk nämnd likaväl som det finns exempel på att

ledamöter från andra nämnder än den som har vård och omsorg inte ser sin roll i KPR. *”Det handlar om att förstå sitt uppdrag.”* Det handlar, som en av de intervjuade uttryckte det *”att politikerna i KPR inte bara ska sitta av tiden och få sitt arvode, de ska föra frågor till sin nämnd”*. (SPF-ledamot)

I ett landsting har LPR förts från landstingsstyrelsen till att höra direkt till landstingsfullmäktige. *”Det är fullmäktige som är ansvarig för medborgardialogen”* (ordf. LPR). Detta har då inneburit att LPR enbart ska behandla övergripande frågor, inte verksamhetsfrågor som hör till landstingsstyrelsen.

Antal sammanträden

Antalet sammanträden skiftar. Vanligt i de åtta kommuner som studerats är att råden sammanträder en gång per kvartal, men det förekommer också att rådets sammanträden är mer kopplade till hur ofta den nämnd rådet hör till sammanträder. Liknade framkom vid den kartläggning som genomfördes av Socialdepartementet 1998 (Socialdepartementet 1999).

Uppfattningarna om ett möte per kvartal är tillräckligt varierar. Några av de intervjuade menar att det handlar om hur man planerar sammanträdena. *”Vi träffas 4 ggr/år, det är tillräckligt ofta för oss.”* (PRO-ledamot)

Det vanliga är dock att man ser de relativt glesa sammanträdena som ett problem. *”Fyra möten per år är ett problem, stämmer dåligt med när ärenden hos oss blir mogna att ta upp, det blir aldrig riktigt rätt tid. Också så att KPR har ett annat tidsschema. Det är en malström av ärenden och högt tempo ständigt, men KPR ligger vid sidan om, där är det en annan takt, där ska man lyssna. KPR lever bredvid huvudströmmen.”* (förvaltningschef)

”Genom att vi bara träffas 4 ggr/år så går en massa ärenden vår näsa förbi.” (SPF-ledamot i samma kommun)

”KPR möts 4 ggr/år, det är lite för lite. Det hinner hända så mycket, och mötena är två timmar, är det mycket information så hinner man inte ställa så mycket frågor, och den information man får, den behöver mogna och det gör det efteråt, och då är det långt till nästa möte.” (PRO-ledamot)

De motstridiga omdömena verkar bero på vilken roll man anser att ett KPR eller LPR ska ha. Ska det vara remissinstans och ge synpunkter på ärenden som löpande behandlas i de olika nämnderna blir det problem om antalet sammanträden är få. Ska KPR/LPR:s roll däremot främst ses som att mer strategiska frågor ska behandlas, liksom frågor som väcks av pensionärsorganisationerna, kan fyra sammanträden ses som om inte tillfyllest så i vart fall möjligt. Pensionärsorganisationernas samarbetskommitté tog 1999 fram ett förslag till reglemente för KPR, där det står att *”rådet skall sammanträda minst sex gånger/år, varav ett sammanträde skall hållas i anslutning till kommunens budgetbehandling”*. I vilken mån detta reglemente används är okänt.

Ledamöter

Som regel tillsätter kommunen ledamöterna, ett antal på förslag av de pensionärsorganisationer som finns i kommunen och några förtroendevalda. Antalet ledamöter varierar, 1998 var det genomsnittliga antalet cirka 10 ledamöter (Socialdepartementet 1999). I vår studie finns exempel på kommun där antalet ledamöter anpassas så att alla lokala pensionärsföreningar ska vara representerade, bl.a. med motivet att olika kommundelar ska ha representation i rådet. Det finns också i vår studie exempel på kommuner där även andra än de fem rikstäckande organisationerna utser ledamöter.

Ordföranden är normalt sett en förtroendevald. I flera kommuner ska de förtroendevalda komma från olika nämnder som hanterar frågor av intresse för rådet. I Stockholms stad ingår dock sedan 2003 inga politiker i råden. *”Det är mycket bättre att vi kan kalla politikerna när vi vill ha dialog, när de var med blev våra möten politiska. S-ledamöterna och PRO hade gemensamma förmöten, och vi själva hade svårt att gå emot (m) förslag. Då tappar man brukarföreträdarens roll.”* (SPF-ledamot)

Det skiftar i vilken mån tjänstemän deltar och från vilka förvaltningar. I kommunerna är det vanligt att förvaltningschef för äldreomsorg deltar kontinuerligt. Andra tjänstemän kan bjudas in beroende på vilka frågor som ska behandlas. I en kommun har tjänstemän inte alls deltagit, vilket föranlett ledamöterna att uppvakta kommundirektören som utlovat en annan ordning. I en annan kommun berättar förvaltningschefen att det tidigare varit kritik att KPR fått ärenden för sent, men *”det har nog blivit bättre genom att jag numera alltid är med. Kommer jag kan de ju ställa frågor, det gör att de tycker att de får vara delaktiga.”*

I landstingen är det alltför många olika tjänstemän som kan vara berörda, varför deltagandet är beroende av vilka frågor som står på dagordningen. *”Det skulle inte vara möjligt att en tjänsteman är med kontinuerligt och kan spännvidden av frågor, allt från ambulans, apotekssamverkan till röntgen.”* (ordf. LPR)

I många kommuner, särskilt där antalet ledamöter är stort, finns det ett arbetsutskott som förbereder sammanträdena. I kommunen med störst antal ledamöter i KPR är detta au mer likt ett KPR i andra kommuner och KPR får en roll att mer fånga upp lokala röster från olika delar av kommunen.

I en kommun med ett KPR som beskriver sig som svagt har en parallell grupp vuxit fram, där några kraftfulla personer från PRO och SPF har tagit initiativ för att stärka pensionärsinflytandet, bl.a. genom direkta uppvaktningar av kommunalråd och stadsdirektör.

Kunskap om ärenden som behandlas

I tidigare studier, t.ex. David Feltenius, påtalas det kunskapsunderläge pensionärsledamöterna har gentemot kommunens tjänstemän. Detta är dock inte ett problem de intervjuade i denna studie tar upp. Problem kan vara att ärenden kommer sent

så att man får kort lästid och ingen tid alls att diskutera med andra i sin pensionärsorganisation. Under mötena anser man vanligen att det ges tid att ställa frågor, och att atmosfären är tillåtande så att man vågar göra det. De flesta är också nöjda med om de får skriftliga svar på de frågor man väckt i förväg. Får man dem utsända före mötet kan man tänka igenom vilka kompletterande upplysningar man vill ha, och kontrollera om man misstänker att svaret skönmålar den verklighet pensionärerna upplever. De intervjuade uttrycker i de flesta fall ett förtroende för kommunens/landstingets tjänstemän, och låter dem vara ens expertorgan.

I den uppsatsstudie där intervjuer gjorts med ledamöter i stadsdelsråd framkommer en lite annan bild. Flera av de intervjuade menar att det är ont om tid att sätta sig in i ärenden. Ibland "dukas" ärendet på sammanträdesbordet. Det kan också vara svårt att förstå tjänsteutlåtandena, och några menar att det inte alltid fanns tillräckligt med tid att ställa frågor. Då blir det förstås svårt att yttra sig över förslagen (Karlsson och Vahlman 2006).

De olika bilderna kan sannolikt förklaras av att intervjustudien i de nio kommunerna skedde med gruppleddare/motsvarande från PRO och SPF, medan det är slumpmässigt utvalda informanter i C-uppsatsen. Båda bilderna kan stämma. Den vane ledamoten känner inte samma svårigheter som den som är ny eller inte är väl insatt i hur kommunen fungerar och bakgrunden till de frågor som redovisas.

Arbetsutskottets roll

I flera av de studerade kommunerna har det mer informella arbetsutskottet fått en viktig roll. Det kan träffas oftare, frågor kan komma upp på ett tidigt stadium, samtalen sker mer informellt. Pensionärsledamöterna i au är oftast kunniga, erfarna och har ledande roller i sin organisation.

KPR och KHR

Relationen mellan pensionärsråd och handikappråd ser olika ut i de studerade kommunerna. I ett par kommuner har de båda råden ibland gemensamma möten, och direkt kontakt med berörda nämnder. I en kommun hade KPR och KHR under en tid gemensamma möten, eftersom många frågor var gemensamma. *"Flera ledamöter i KHR var själva äldre, men när yngre kom med ville de ha egna KHR-möten. Därför separerades mötena under 2006."* (förvaltningschef)

Öppenhet

I flera kommuner läggs protokollen från KPR ut på kommunens hemsida. I en kommun var kommunledningen tveksam till att offentliggöra protokollen, eftersom en del frågor tas upp i KPR eller dess arbetsutskott/beredningsgrupp i ett så tidigt skede.

Det är stora skillnader mellan kommunerna hur KPR presenteras på kommunens hemsida. I vissa kommuner finner man lätt information om vad KPR är, vilka som

är ledamöter, hur man når dem och vilka frågor som behandlas. I andra kommuner finns över huvudtaget inga uppgifter om KPR.

I en kommun är KPR:s möten offentliga. Ett tiotal personer brukar komma och de beskrivs som aktiva åhörare. *"På så vis kan pensionärerna också hålla koll på sina representanter."* (SPF-ledamot)

PENSIONÄRSORGANISATIONERNAS LEDAMÖTER

Tidigare erfarenhet

Ledamöterna som är utsedda av pensionärsorganisationerna verkar ha en relativt skiftande bakgrund. I de kommuner och landsting som ingår i denna studie är det dock relativt vanligt, särskilt för ledamöterna nominerade av PRO, att de har politisk och/eller facklig erfarenhet. En del har också arbetat inom kommun eller landsting. Av de intervjuade som inte har sådan bakgrund beskrivs detta såväl som en fördel som en viss nackdel.

Fördelen med tidigare erfarenhet är att känna systemet, veta hur ärenden kan drivas och också ha viss bakgrundskunskap kring de ärenden kommunen tar upp.
”Att utse ledamöter till KPR är grannlaga. Min bakgrund är att jag varit kommunalpolitiker, tidigare var det en vanlig bakgrund, men det har minskat. Få pensionärer är intresserade av politik eller har arbetat i kommunen. Vi har svårare att rekrytera, det kan påverka KPR:s förmåga att veta vad, och hur man ska driva frågor.” (PRO-ledamot)

Nackdelen för dem som vid en mandatperiods slut tar steget från att vara kommunpolitiker till att sitta i KPR eller LPR är att det kan vara svårt att hitta sin nya roll – som rådgivande och påverkan genom samtal.
”Tidigare var KPR väldigt politiserad. Några ledamöter satt också i nämnderna. Nu håller vi det politiska borta.” (PRO-ledamot)
”Många i KPR har en kommunalpolitisk bakgrund, de flesta av dem drar ju sådana frågor som de haft på kommunfullmäktige.” (PRO-ledamot)
”De två kraftfulla är ju gamla politiker, det gör förstås att de har sina uppfattningar klara om hur saker ska gå till.” (ordf. KPR)

En risk för dem som varit tjänstemän i kommun eller landsting som framförs är att de kan identifiera sig med tjänstemännen som föredrar ärenden snarare än att se sig som pensionärsföreträdare.

Introduktion

I stort sett samtliga de intervjuade pensionärsledamöterna tar upp frågan om hur viktigt det är med kunskap, såväl om systemet – hur kommunen/landstinget fungerar – som om de frågor som behandlas. En del har haft med sig kunskapen från tidigare engagemang eller arbete, men flertalet har fått lära sig efterhand.
”I början kände jag mig lite tom, jag var ju också ganska ny som pensionär. Jag hade inte så mycket insikt i frågorna. Det har varit bra samverkan mellan SPF och PRO, där har jag lärt mig mycket.” (SPF-ledamot)

Det är inte helt ovanligt att man blivit invald mer av en tillfällighet, inte därför att den egna föreningen tänkt strategiskt vilka som har bäst kompetens och förmåga.
”Spelade bridge med ordf. i pensionärsföreningen, fick frågan, ”dök in”, ingen introduktion.” (PRO-ledamot)

Endast ett fåtal har fått en introduktion som gett vad de tycker att de skulle ha behövt för sitt uppdrag. *”Dock kom jag in i KPR utan att få någon introduktion. Det är viktigt med utbildning. Man känner sig ensam i början”* (SPF-ledamot). Flera ledamöter berättar att de utifrån sina erfarenheter av att komma in i rådet utan förkunskaper och introduktion har tagit initiativ till utbildning och erfarenhetsutbyte med ledamöter i andra kommuner. *”Jag fick ingen introduktion när jag var ny, det var att sitta med och lyssna, läsa handlingarna väldigt väl. Gör man inte det så fungerar det inte – är nog så att några är mer aktiva, pratar mer. Nu planerar vi utbildning inom SPF, bl.a. utgått från den enkät SPF haft till sina KPR-ledamöter.”* (SPF-ledamot)

I några kommuner menar man att introduktionen fungerar, dels genom att kommunen ordnar utbildning, dels genom att det i rådet finns erfarna ledamöter. *”Gruppledarna har kommunalpolitisk erfarenhet eller annan god erfarenhet och kan stödja de andra ledamöterna som inte har samma erfarenhet. Inför varje ny mandatperiod utbildning heldag.”* (ordf. i KPR)
”Vi har haft ett studieprogram, gjort studieresor, bjudit in folk, haft studiedagar, det är en förutsättning. Detta har vi ordnat själva, med stöd från äldreomsorgschefen. Stadsdelen står för kostnaderna.” (SPF-ledamot)

En PRO-ledamot betonar att den egna organisationen har ett ansvar för att ledamöterna får den kunskap de behöver, *”Det är viktigt att påverka de lokala PRO-föreningarna att detta är angeläget”*. En annan PRO-ledamot tycker att hon fått mycket hjälp inom organisationen. *”Jag gick på första mötet utan någon introduktion varken från kommun eller från samorganisation. Har nu gått tre kurser på Gysinge, där fick jag mycket.”* En annan ledamot berättar att *”första året var jag nog rätt fåordig. Nu vet jag att det finns PRO-material och ABF-kurs, det visste jag inte då.”*

Samarbete mellan organisationerna?

I stort sett alla de intervjuade vittnar om att samarbetet är bra mellan de olika pensionärsorganisationerna. I Stockholm betonas dock att denna samverkan inträtt efter det att politikerna lämnat råden.

”Samarbetet i rådet har varit bra, det ger ju en viss tyngd” menar en PRO-ledamot. Det är främst PRO och SPF som står för detta samarbete och flera av de intervjuade pekar på att rådets inflytande ökar genom att organisationerna uppträder enat.

”KPR driver de äldres frågor och det är viktigt att framhålla. Våra två organisationer lämnar alltid gemensamma svar, så att nämnden ser att vi är överens och att vi är till för den äldre befolkningen.” (PRO-ledamot)

I en östgötakommun bedöms ett viktigt skäl till KPR:s bristande inflytande vara att pensionärsorganisationerna tidigare inte arbetade strukturerat och samordnat (Salomonsson 2006).

PÅ DAGORDNINGEN

Så arbetar rådet

Rådets arbetsformer varierar, alltifrån att det råder en informell stämning där det är lätt att få komma till tals till att råden är formaliserade och har en strikt arbets- och tidplan. Genomgående är pensionärsledamöterna mer nöjda i de råd där arbetet bedrivs informellt. Dock är man ense om att det inte får vara så informellt att det är oplanerat.

”Tidigare var det mest information på mötena, om redan beslutade ärenden. Ärendet kom när det var klart, inte när det började, det var inte ett optimalt sätt att nyttja rådet. Och tog någon pensionärsledamot upp ett ärende – vilket inte var så ofta – så svar på senare möte, kunde ta lång tid innan frågan kommit in i den kommunala processen. Nu jobbar vi med att vi fyra söker fånga upp frågor som är aktuella i respektive pensionärsorganisation och de anmäls på så vis före KPR-mötet. Härutöver söker vi ta upp ett tema per möte, som resp. nämnd väljer. Också blivit tydligare till ledamöterna från nämnderna att de ska föra med sig frågor till KPR, och tillbaka från KPR. Har blivit lite bättre.” (ordf. KPR)

I en del råd ingår ledamöterna i olika arbetsgrupper, t.ex. ritningsgranskningsgrupp. Det är mer ovanligt att rådet själv aktivt organiserar olika arbetsgrupper, men det förekommer: *”Har man en grupp människor som är vana ta ansvar för sina liv ska inte ordföranden göra allt utan var och en får sitt ansvarsområde. ... Verktyget är att det finns en entusiasm bland rådets medlemmar. Någon sitter med i samverkansrådet, ordnar bl.a. trivselträffar på servicehuset, eller sitter i förtroenderådet för boendena, en har hand om resorna – guldkanten. En håller i frågorna om yttre miljö och tillgänglighetsfrågor. En av oss sitter i styrelsen för trygghetsringningarna. Ja, vi har en lång lista på vad var och en själv ansvarar för. Det är inte svårt få dem ta ansvar, tvärtom. Det här har gjort att det blivit meningsfullt att vara med.”* (SPF-ledamot)

I en kommun arbetar politiker och KPR aktivt med att utveckla arbetet genom medborgardialoger med början i centralortens stadsdelar. *”På senare tid har vi introducerat ’dialogmöten’. KPR kallar till möte i ett bostadsområde, då är alla organisationerna som finns där inbjudna, där kan man ta upp lokala frågor.”* (PRO-ledamot)

Typer av ärenden

Ingen av de intervjuade menar att det finns några begränsningar i vilka ärenden som kan tas upp i KPR/LPR. *”Alla frågor kan tas upp i KPR, det är ett öppet forum där man kan ställa vilka frågor som helst”* (ordf. KPR). *”Vi kan diskutera alla frågor i KPR”* (SPF-ledamot).

Det har vare sig av intervjuer eller av genomgång av protokollen från pensionärsrådets sammanträden gått att få en säker bild av vilka frågor som dominerat

mötena. Den bild som framtonar är dock att äldres boende varit en ”het” fråga i de flesta KPR. Omstruktureringen från servicehus till seniorboende nämns av flertalet av de intervjuade. Det är också vanligt att pensionärsledamöterna har en annan bild av behovet av särskilt boende än förvaltningen, och att de är kritiska mot att enheter läggs ned eller att nya äldreboenden inte kommer till stånd. Bilden är dock inte entydig. I en kommun som studerats i en av de tre C-uppsatserna (Settergren) har inte nedläggningen av ett antal äldreboenden lett till annat än protokollsnotering om ”att lägga informationen till handlingarna”.

Äldreomsorgsfrågorna har överlag varit tyngst i KPR, oavsett om KPR är kopplad till den nämnd som har äldrefrågorna eller till kommunstyrelsen. Innehållet i verksamheten har fokuserats. ”Vi har jobbat mycket med kvalitetsbegreppet, man kan se KPR som de äldres fackförening” (SPF-ledamot). ”Kompetensstegen är ett exempel där rådet gör bra insatser. I fråga om nytt äldreboende, där har deras synpunkter beaktats” (förvaltningschef).

Frågor om stadsplanering, byggande, tillgänglighet, kollektivtrafik och färdtjänst, liksom äldres rätt till tandhälsovård har också varit vanliga. Kultur- och fritidsfrågor förekommer också, men mer sporadiskt.

Den bild som framtonar nu 2006 överensstämmer med vad som kom fram i Socialdepartementets kartläggning (1999).

I LPR har patientsäkerhet, vårdgarantin och tillgängligheten till vården varit viktiga frågor. Ett LPR menar att de t.ex. aktivt bidragit till att förhindra avveckling av distriktssköterskemottagningar och att en ny vårdcentral försetts med fungerande kollektivtrafik. Omstrukturering av de små sjukhusen och flaskhalsar i akutsjukvården har varit andra frågor. Den förebyggande tandvården är ett annat exempel på frågor kring hur tillgänglig vården är för de äldre.

Ärenden som saknas?

Flertalet av de intervjuade menar att om några frågor saknas på rådets dagordning så faller det tillbaka på dem själva, att de inte väckt dem. Från några pensionärsledamöter påtalas dock att det varit svårt att få möjlighet bevaka kvalitetsfrågorna vid upphandlingar av äldreomsorg. ”Frågor jag saknar är t.ex. upphandling och entreprenader, det kommer aldrig upp i rådet, det är bara en tjänstemannaförsamling som arbetar med det, vi får inte ens yttra oss över kravspecifikationen.” (PRO-ledamot i KPR)

”Jag är från landstinget van vid att när anbud ska läggas så lägger konsumentföreträdarna synpunkter, men förvaltningen ansåg att kravspecifikationen var hemlig. Från vårt kontaktmannaskap med äldreboendena har vi ju synpunkter på vilka krav som kan behöva preciseras.” (SPF-ledamot SPR)

I en kommun och ett landsting betonar ordförandena i de två råden att det finns frågor som inte hör hemma i KPR/LPR, utan ska behandlas i de politiska församlingarna.

”Många frågor är politiska det är inte alltid läge att KPR yttrar sig över dem. De politiska diskussionerna förs i nämnd och kommunstyrelsen.” (ordf. KPR)

I ett landsting menar ordföranden att driftfrågor inte hör hemma i LPR. Detta skapar begränsningar för pensionärsledamöterna.

”Landstingsstyrelsen har ansvar för driftfrågorna, de hör därför inte hemma i LPR. LPR ska ha medborgarperspektivet, kommer klagomålsärenden upp får de kanaliseras till rätt instans.” (ordf. LPR). *”Vi påtalar vad som är fel, men då kan det vara frågor som hör till landstingsstyrelsen. ... Vi måste ju tala om vad våra medlemmar är missnöjda med, men när vi gör det får vi ingen respons.”* (PRO-ledamot LPR)

Vem väcker ärendena?

Samtliga intervjuade intygar att alla ledamöter i råden kan väcka frågor, att det finns ett öppet klimat och att det finns strukturer för att göra det. Majoriteten av ärendena kommer vanligen från kommunen/landstinget. Det finns dock exempel på råd som i huvudsak behandlar ärenden som föreslagits av pensionärsledamöterna.

Antalet ärenden som väcks från kommunen varierar. I två kommuner i Stockholmsområdet konstateras att i de studerade protokollen från fem sammanträden hade den ena kommunen tagit upp 16 ärenden på dagordningen, den andra 35 ärenden. I kommunen med färre ärenden var dock pensionärsledamöterna mer nöjda med sin möjlighet att påverka än i kommunen som tagit upp många fler ärenden i sitt KPR (Staaf 2006).

Flertalet av de intervjuade förtroendevalda och förvaltningschefer beskriver att de aktivt använder sig av KPR/LPR. *”Vi använder detta forum för aktuella frågor, planering, förändringar, budget, vårt kvalitetsarbete och undersökningar vi gör.”* (förvaltningschef)

Regelverket för när och hur varierar. I flera råd har en fråga tidigare kunnat tas upp vid sittande bord. Detta har dock inte bedömts som bra – frågan kan inte få en seriös behandling. Därför har råden infört regler om att fråga ska väckas 14-30 dagar före möte. Fördelen med detta är att tjänstemännen kunnat förbereda svar, nackdelen att det kan kännas hämmande – *”de frågor vi har kan kännas för små, blir så stort när de ska vara inne fyra veckor före”*. (SPF-ledamot i LPR)

Flera av de intervjuade berättar också att de tycker sig i arbetsutskott eller motsvarande ha blivit bättre på att planera rådets möten så att det blir en bra struktur och att de viktiga frågorna kommer upp på dagordningen.

”Tidigare kunde det dyka upp ärenden oförberedda, det blev ingen struktur. Nu gör vi en plan, varje organisation, jag och sekreteraren, för året och därutöver kan frågor väckas. Det har fungerat mycket bättre.” (ordf. LPR)

De flesta av de intervjuade ordförandena och förvaltningschefer menar att de frågor som väcks av pensionärsledamöterna är relevanta. Bilden är dock inte

entydig, det finns i ett par kommuner uppfattningen att frågorna kan bli lite vid sidan om.

”Många frågor återkommer därför att de som sitter i rådet tycker att de är intressanta. Borde vara mer framtidsinriktade diskussioner, koppling behov och utbud, t.ex. platser i särskilt boende. Det har mer varit små frågor.” (ordf. KPR)

När kommer rådet in i processen?

En vanlig kritik från tidigare studier under 1980- och 1990-talen, har varit att råden kommer in för sent i ett ärendes gång från beredning till beslut. Alltför ofta ansågs det att ledamöterna fått information om ärenden som redan var avgjorda.

De nu utförda intervjuerna ger en mer varierad bild. Flera råd har aktivt arbetat med att hitta strukturer så att pensionärsledamöterna kan involveras tidigt i processen. Deltagande i arbetsgrupper eller referensgrupper har nämnts som exempel. Då ges möjlighet att medverka i beredningen, och få ett om än informellt så i praktiken mer reellt inflytande. Remissgrupp för plan- och byggfrågor är ett annat exempel på möjlighet till påtagligt inflytande. I några kommuner involverades KPR i förberedelserna för ansökningar till den nationella Kompetensstegen och finns med i den referensgrupp som följer detta arbete.

Ett annat sätt är att omprioritera i rådets dagordning och minska mängden rapporter till förmån för diskussion om mer principiella frågor och ärenden på gång.

”När jag började var det mycket rapporter om vad som redan beslutats. Då ändrade vi det så att det skulle bli mer aktiv diskussion, kring större principiella frågor som skulle beslutas.” (ordf. KPR)

Uppfattningen om hur det fungerar kan dock variera inom samma kommun.

”Vi har påtalat att vi kommit in för sent i olika frågor, därför bjuds vi numera in när det ska ske förändringar, har fungerat bra” (PRO-ledamot). *”Dock kan det hända att vi får till oss ett ärende när det i praktiken redan är avgjort. Vi vill ha reda på nämndernas pågående arbete för att komma in i tid. Ha nämndernas planering, veta vad man måste jobba med. Fungerar så där, det är inte så att vi känner att vi inte får vara med.”* (SPF-ledamot i samma kommun)

Det finns även i de nu studerade kommunerna exempel på att man inte ser sig kunna påverka därför att ärendena väcks för sent. *”Vi har ju tyckt, vad sitter vi här för. Vi får oftast information om sådant som redan hänt.”* (PRO-ledamot). Från samma kommun uttrycks en önskan *”att de kom och sa nu tänkte vi göra så här, vad tycker ni om det?”* (SPF-ledamot).

Det finns också olika uppfattningar om vilket ansvar kommunens/landstingets representanter har att tillhandahålla information och hur aktiva pensionärsledamöterna måste vara för att söka information om vad som är på gång.

”Man ska inte behöva söka vad som händer i olika nämnder utan de ska komma till oss.” (PRO-ledamot). *”Föreningarna måste ha egen förmåga att följa vad som händer på äldreområdet – allt finns ju på nätet. De måste själva kunna väcka*

frågor, allt kan man inte bli serverad. Dom vill få alla handlingar som går till äldrenämnden, men det är inte realistiskt.” (ordf. KPR)

I ett par råd anser också ordföranden att pensionärsledamöterna måste vara aktiva själva och bevaka att de inte kommer in för sent, t.ex. i budgetprocessen. Intervjuerna med de båda pensionärsledamöterna i LPR visade att det inte är lätt att utanför förvaltningen leva med i den årsrytm som förvaltningen har.

”De måste också förstå processen, väcka frågor i tid, planeringen för 2008 startar tidigt 2007. En gång per år tas landstingsplanen, i juni, hela våren är förberedelse, vid årsskiftet diskuteras inriktningen. Vi har försökt introducera och lära ut att pensionärsorganisationerna måste ha motsvarande framförhållning.” (ordf. LPR)

Remissinstans

I vilken mån KPR/LPR är en formell remissinstans regleras i den ordning kommunfullmäktige respektive landstingsfullmäktige beslutat. Av intervjuerna framgår dock att det formella reglementet inte är avgörande för hur detta fungerar i praktiken. Det finns exempel på råd som har remissrätt men där detta inte efterlevs och andra råd som inte har remissrätt men i praktiken får ärenden för yttrande.

De glesa sammanträdestiderna anges vara ett skäl till att remissrätten inte fungerar i praktiken. *”KPR ska vara remissorgan, men tidsbristen är ett hinder, fyra sammanträden är för lite.”* (ordf. KPR)

Men i en annan kommun, som också har fyra sammanträden per år, och där reglementet inte anger KPR som remissinstans fungerar det ändå. *”KPR fungerar som ett informellt remissorgan och har därmed fått samma funktion.”* (ordf. KPR)

Som argument mot att KPR/LPR ska vara remissinstans anför ett par av de intervjuade ordförandena att politiker sitter i rådet och att de inte gärna kan yttra sig som rådsledamöter i politiska frågor. Detta har i andra kommuner lösts pragmatiskt. I någon kommun deltar enbart pensionärsledamöterna i beslutet, i en annan kommun ses inte frågan som problematisk.

”Det har inte varit något problem att det också finns politiker, i rådet behöver de inte ta politisk ställning, rådet kan få ha en uppfattning, de har en annan när ärendet avgörs.” (PRO-ledamot)

I vissa kommuner kan samma ärende gå på remiss såväl till rådet som till respektive pensionärsorganisation. Mot detta finns invändningar.

”Det har varit diskussion om reglementet, det har framförts önskemål om att KPR ska vara remissorgan ... Tveksamt om det är rätt väg. Om remisser så sitter politikerna på dubbla stolar, så också pensionärsledamöterna eftersom också pensionärsorganisationerna är remissinstanser.” (ordf. KPR)

I en kommun där KPR enligt reglementet ska vara remissorgan berättar förvaltningschefen att *”vad gäller remisser har vi löst det så att de går direkt till pensionärsorganisationerna. Vi har också påtalat för de andra nämnderna att de ska göra så. Det innebär dock att fler frågor tar vägen förbi KPR.”*

Det kan också variera mellan olika nämnder och typer av ärenden hur väl det fungerar med remisser. Där det finns en reglerad ordning för remisser, som i plan- och byggfrågor, synes det fungera bäst. *”Trafikplan och detaljplaner får vi alltid på remiss, och då är det bara pensionärsrepresentanterna som yttrar sig.”* (PRO-ledamot)

Samråd

Pensionärsråden ska fungera som forum för samråd. Ett fungerande samråd förutsätter ömsesidigt förtroende och en god dialog. De intervjuade pensionärsrådsledamöterna anser att råden har en funktion som rådgivande organ. Det finns en ömsesidig respekt, diskussionsklimatet är för det mesta bra. Eftersom råden inte har någon beslutanderätt ligger påverkansmöjligheten i att få en god dialog, att samrådsklimatet är gott.

”Dialogen är oerhört viktig, att få pröva idéer ... att få respons redan i en beredningsfas.” (förvaltningschef)

”För mig har rådet en funktion; att jag kan förankra. Har man inte alla med på tåget i en förändringsprocess så blir det inte effektivt ... men det kan inte alltid bli riktigt som de vill. Men då har vi i alla fall haft en dialog, bra för saken. Ett exempel är detta med taxor och avgifter, de förstår motiven.” (förvaltningschef)

”Rådets styrka ligger i samråd, vi upplever att man lyssnar på oss. Det är viktigt få komma in tidigt.” (PRO-ledamot) *”Vi är en del i processen, det vi säger tas emot bra. Vad det är som ger resultat är svårt att svara på, men personkemin är viktig. Metoden är ju dialog, genom dialog vi kan påverka.”* (SPF-ledamot)

Det finns dock också bilder av samråd där kommunen söker använda rådet som ”opinionsdämpare” – att via rådet försöka få förståelse för ett sparförslag förvaltning och politiker räknar med ska vara impopulärt hos pensionärerna. När en östgötakommun skulle införa matlåda berättar kommunens representant *”Och det visste vi ju ... att det här kommer de inte att gilla, alltså gäller det att dels informera för att öka kunskapen och ge egna erfarenheter dessutom. [pensionärsrådet fick provsmaka] Och utifrån det vända på en förmodad föreställning om att detta är dåligt.”* (Salomonsson).

En annan form av samråd inom pensionärsråden är den mellan PRO och SPF, vilket oftast synes fungera mycket bra. Ibland kan de två pensionärsorganisationernas olika grundvärderingar ha en inverkan, men i stort sett beskriver de intervjuade att de har ett gemensamt fokus på frågorna och att man tillsammans försöker ta tillvara på pensionärernas intressen.

Information

De intervjuade i Äldrecentrums båda studier är överens om att pensionärsrådets funktion som en informationskanal fungerar väl, och att den är viktig. *”En viktig funktion är att kunna ge korrekt information. Kan också vid förändringar vara bra att få diskutera dem, kommer det protester ska de bygga på saklig grund, inte missförstånd.”* (ordf. LPR)

Informationsflödet är starkare från kommunen/landstinget och till KPR/LPR, än från pensionärsledamöterna till kommun/landsting. *”Fast det mesta är ju information som går från oss och ut. De är lite svaga på att lägga information, prestera något för oss”* (ordf. KPR). *”Starkast är nog flödet från landstinget och via oss ut till föreningarna. Man är inte aktiv på föreningsnivå att via oss föra fram frågor.”* (PRO-ledamot)

Även om pensionärsledamöterna vittnar om att det är svårt att få upp KPR/LPR-frågor på föreningsmöten så ges det även exempel på att det är värdefullt att man som KPR/LPR-ledamot fått information och kunskaper om t.ex. äldrevårds-, äldreomsorgs- och färdtjänstfrågor och kan förklara i sin förening hur det fungerar och vilka rättigheter man har.

Det är inte så vanligt att man har en tydlig strategi för hur frågorna ska återkopplas till den egna föreningens medlemmar.

”Vi för ut information till våra föreningar vid t.ex. månadsmöten då ledamot i pensionärsrådet informerar. Vi har stenhårt krav på oss att vi ska återkoppla till våra föreningar ... Då kan det hända att någon reser sig upp och säger att jag har inte fått någon färdtjänst, och då kan man förklara vad som gäller.” (SPF-ledamot)

Den ömsesidiga nyttan av att information går åt båda hållen poängteras av flertalet av de intervjuade. *”Organisationerna kan ge kunskap om vad deras äldre anser, och vi kan informera om vad som händer i landstinget, det som är på gång till, eller har avgjorts i fullmäktige”* (ordf. LPR). Kontinuiteten i arbetet leder till en ömsesidig respekt och goda relationer genom vilka utbyte av information även sker mer informellt.

Inflytande

På den direkta frågan ”Kan du nämna några frågor där KPR:s arbete har varit avgörande för kommunens beslut?” blir de intervjuade tveksamma om svaret och har svårt att påminna sig någon konkret fråga. Endast i en kommun anges ett par större frågor där de intervjuade anser att rådet haft en betydelsefull roll.

”Mycket diskussion har varit om ... avvecklingen av servicehus. KPR har motsatt sig och det fick de gehör för, nu finns det istället utbyggnadsplaner för servicehus.” (ordf. KPR)

Och från samma kommun: *”Ett ärende där vi fick viss framgång var när äldreomsorg skulle läggas på entreprenad – vi var inte så entusiastiska, men vi krävde*

då att det måste finnas kontroll/tillsyn och regler mm., och det fick vi politikerna att gå med på.” (SPF-ledamot)

I de kommuner och landsting där de intervjuade anser att KPR/LPR fungerar väl är de också överens om att rådet har inflytande, även om det inte har någon makt i form av beslutsrätt. Påverkan är av informell karaktär. En väg till inflytande är dialogen, det goda samtalet.

”De påverkar, främst genom att vi möts, och vi lyssnar på varandra” (förvaltningschef). ”Vi presenterar ju allt, och stöter och blöter. Jag kan säga att så här har jag tänkt mig, och efter samtalet kan det bli en hel del förändringar” (förvaltningschef). ”Vi är till för att i bästa samförstånd göra något, inte bara läsa handlingar och kritisera ... Skapas inget förtroende blir det inget bra” (SPF-ledamot). ”Vi har inflytande, mycket tack vare att tonen inte är så hög. Vi har en bra ordförande, tidigare hade vi en ordförande som inte var lika engagerad. Man får inte vara för kritisk och aggressiv, det tjänar man inte så mycket på, man måste vara lyhörd, väl insatt.” (SPF-ledamot)

Ordförandens roll lyfts fram av fler ledamöter. *”Viktigt med ordföranden, som utses av kommunstyrelsen, att den är positiv. När det varit en positiv ordförande har det varit bättre diskussioner, förståelse för våra synpunkter och de för fram det på ett bättre sätt till kommunstyrelsen. Under senare år har det varit bättre intresse och stor uppskattning.” (PRO-ledamot)*

Det krävs en vilja hos politiker och tjänstemän att använda sig av rådet. *”Viktigast är att ha en dialog före beslut och få en chans att få in synpunkter från dem som representerar de äldre. Information till dem kan vi ju klara på annat sätt.” (förvaltningschef)*

Det kan vara en fördel om pensionärsledamöterna ”talar samma språk” som tjänstemännen och de politiskt förtroendevalda. I studien om ledamöter i stadsdelsråd i Stockholm identifierade uppsatsskribenterna en grupp som ansåg sig kunna påverka. De hade det gemensamt att de hade en facklig/politisk bakgrund eller hade haft ledande poster i offentlig sektor (Karlsson och Vahlman 2006).

Det är också viktigt att pensionärsledamöterna har en förankring bland kommunens pensionärer och kunskap om de frågor som tas upp. *”Rådet har framgång genom att vara insatt i frågorna, ha kunskap om kommunens sätt att resonera, veta vad som händer bland de äldre, deras behov. Att utse ledamöter till KPR är grannlaga.” (PRO-ledamot)*

En viktig faktor är också ledamöternas eget engagemang. Vissa ledamöter i stadsdelsråd i Stockholm beskrivs som att *”de hade en tro på sig själva och en stark vilja att påverka” (Karlsson och Vahlman, sid 29).*

Ett sätt att påverka är att ställa frågor, och att därigenom sätta frågor på kommunens/landstingets dagordning. *”Genom att frågorna numera kommer upp i förväg så kan jag kalla in berörda tjänstemän. Vanligen skriver de också svar.*

Sedan blir vi kanske inte överens, som med LPR:s krav att alla äldre ska erbjudas hälsokontroller.” (ordf. LPR)

En del av de intervjuade lyfter som en ”maktfaktor” fram att det bor många pensionärer i kommunen, och att pensionärsorganisationerna är stora. *”KPR har inflytande, man lyssnar med stor respekt och tar in deras synpunkter ... Att man lyssnar beror på att pensionärerna är en stor grupp. För en 30 åring kan det vara svårt att förstå vad som är viktigt för de äldre.” (ordf. KPR)*

Pensionärsrådet ger en plattform för möten och samtal, där olika erfarenheter får brytas mot varandra och där man möts, lär känna varandra och därmed kan få respekt för varandras ståndpunkter även när man inte är överens. *”Värdet går inte att visa på genom viss fråga, utan ligger i fast arena där vi träffas, kan alltid öppna kanaler, fördelarna är ömsesidiga. Jag har stor nytta av dem. De har inga mandat, vi har inga skyldigheter, men de behövs. Få träffa människor med olika bakgrund, få ett brett perspektiv på människors uppfattningar. Om inte arenorna finns kan konflikterna bli större. Onödiga konflikter vinner ingen på. Bättre att upprätthålla en dialog.” (ordf. LPR)*

I en kommun talar kommunens representant om en slags indirekt och långsiktig påverkan som föds genom dialogen mellan parterna;

”Det finns en slags indirekt påverkan som är lite svår att ta på och som inte handlar om beslutet eller voteringen i frågan ... och som någonstans så bidrar det till den kunskapsbild och den miljö ... som jag har att ta hänsyn till i allt jag gör och allt jag lanserar” (Salomonsson 2006).

SLUTSATSER

Vilka sitter i råden?

Trots att det inte finns någon nationell reglering av hur ett KPR eller LPR ska utformas har de fått en relativt lika utformning. Vanligen utser kommunen/landstinget ledamöterna, några är politiker från berörda nämnder och styrelser i kommunen, varav en är ordförande och de övriga har nominerats från pensionärsorganisationerna. I Stockholms stad ingår dock inte några politiker. De pensionärsorganisationer som brukar komma i fråga är de som ingår i regeringens pensionärspolitiska kommitté (PRO, SPF, SKPF, SPRF och RPG) – förutsatt att respektive organisation är företrädd i kommunen. PRO och SPF återfinns i alla råden. I KPR deltar ofta den chef som svarar för äldreomsorgen, andra tjänstemän inkallas utifrån vilka ärenden som står på dagordningen. I de två studerade landstingen skiftar tjänstemannadeltagandet från sammanträde till sammanträde utifrån vilka ärenden som behandlas.

Pensionärsledamöternas bakgrund varierar. Det är vanligt att åtminstone några av rådets ledamöter har en kommunalpolitisk bakgrund och några har arbetat i kommun eller landsting. Detta kan ses som en fördel, man känner ”systemet”. Det kräver dock en medvetenhet hos dessa ledamöter; man är inte längre kommunalpolitiker och att sitta i rådet är inte att fortsätta driva de frågor man drev som aktiv politiker. För den som varit tjänsteman är det viktigt att erinra sig att de tjänstemän som deltar i rådets möten medverkar som informatörer och inte längre är kollegor.

Någon systematisk kartläggning av rådets representativitet vad gäller kön och etnicitet är inte gjord. I denna studie, där de ledande representanterna för PRO och SPF i pensionärsråden efterfrågades intervjuades 13 män och 9 kvinnor. Endast en av de intervjuade var född i ett annat land, Finland.

Representativitet

Pensionärsråden ses ofta som en del av det formaliserade brukarinflytandet, vilket dock inte är en given bedömning. Pensionärsrepresentanterna kan givetvis ha en god bild av hur de skröpligaste äldre har det, de som är brukare av hälso- och sjukvård och äldreomsorg. De kan själva – som anhörigvårdare – vara brukare. Det lär dock inte vara det vanliga. Mer naturligt är att se dem som representanter för en äldre generation i största allmänhet.

Pensionärsrådets representativitet värderas olika av de intervjuade, vilket delvis synes hänga samman med vilka som för stunden är ledamöter. En av de intervjuade betonar att det är en grannliga uppgift att utse ledamöter till KPR/LPR – något som det är enkelt att hålla med om.

En annan, mindre uppmärksammas fråga, är de förtroendevaldas representativitet. De förväntas i rådet vara en representant för sin nämnd och en länk mellan råd och nämnd. Här brister det i flera kommuner. Den som är ordförande i rådet får

ensam dra ett stort lass, medan hennes/hans politiska vänner från andra nämnder kan komma till sammanträdet helt oförberedda. De förtroendevalda måste ha en tydlig vilja att nyttja de samrådsmöjligheter rådet ger och vara en aktiv länk mellan sin nämnd/styrelse och rådet.

Pensionärsrådets representativitet är också beroende av hur väl känt deras existens är för medborgarna. Ett minimikrav kan vara att namn och telefonnummer till ledamöterna liksom reglemente och protokoll finns tillgängliga på kommunens hemsida. I de studerade kommunerna finns det bra exempel på hemsidor där rådets arbetsformer och vilka ärenden som behandlas är lätt tillgängliga, men det finns också exempel på kommuner/landsting där det inte går att finna någon information överhuvudtaget om att det finns ett pensionärsråd.

Kunskap

Det är en fördel för rådet om ledamöterna har olika bakgrund. För dem som inte verkat som förtroendevald eller tjänsteman i kommun eller landsting är det nödvändigt att få en introduktion inför arbete i rådet. Detta såväl av kommunen som av den organisation man representerar. Introduktion krävs t.ex. om hur en kommun/landsting fungerar och vilka frågor som är av strategisk betydelse för de äldre. Här har det uppenbart brustit mycket. Flertalet pensionärsledamöter vittnar om att de inte fick någon introduktion alls, utan fått lära sig efterhand. Flera av ledamöterna har tagit initiativ till utbildning, möten och nätverk med ledamöter i andra råd. Frågan om att ge nyvalda ledamöter rimliga förutsättningar för sitt uppdrag bör uppmärksammas av såväl pensionärsorganisationerna som kommunerna.

Vanligen tillträder nya KPR-ledamöter samtidigt som nya förtroendevalda när en ny mandatperiod bbörjar. Det kunde då vara naturligt att pensionärsledamöterna erbjuds samma utbildning som nya ledamöter i nämnder och styrelser.

Kopplingen mellan råd och pensionärsorganisation

Återkopplingen till den egna organisationen är önskvärd men besvärlig. Många av de intervjuade vittnar om att det är svårt att få utrymme för deras frågor på föreningsmöten, och att det är få medlemmar som kontaktar dem. Samtidigt menar de som arbetar strategiskt med återkopplingen att den är av värde, inte minst genom att medlemmarna kan dra nytta av den kunskap och information som deras pensionärsrådsledamot får.

Organisatorisk knytning och sammanträdestider

Tidigare studier har visat att KPR/LPR ofta kom in för sent i ett ärende, när allt redan var beslutat. Intrycken från denna intervjustudie är att en del råd alltså har det så, medan ledamöter i andra råd menar att detta hör till historien. Det finns inga entydiga samband mellan t.ex. hur rådet är organisatoriskt inordnat i kommunen, sammanträdestider, reglemente eller liknande och om ledamöterna anser att de kan påverka besluten i kommunen eller ej.

Självklart är det lättare att finnas med i förvaltningarnas malström av ärenden om KPR har lika många sammanträden som kommunernas nämnder. Det är dock inte givet att detta ger högre påverkansmöjlighet. De viktiga frågorna kan drunkna i mängden av frågor. Genom en god planering kan inflytandet med fyra sammanträden per år bli större än med tio sammanträden. Antalet sammanträden sammanhänger med vilken roll man menar att ett KPR eller LPR ska ha. Om det ska kunna vara remissinstans och ge synpunkter på ärenden som löpande ska behandlas i de olika nämnderna blir det problem om antalet sammanträden är få. Om KPR/LPR:s roll däremot främst ses som att där ska mer strategiska frågor behandlas, liksom frågor som väcks av pensionärsorganisationerna kan fyra sammanträden till nöds räcka. Sannolikt är den sammanträdesfrekvens som förordas i pensionärsorganisationernas gemensamma förslag till ”normalreglemente” – 6 sammanträden per år – mer funktionell.

Pensionärsrådet kan alltså ses som ett kompetent remissorgan och behöver då ha sammanträden som följer rytmen i kommunen/landstinget. Rådet kan också ses som en samråds- och påtryckargrupp och då kan färre antal ärenden och möten vara möjliga – förutsatt att man kan fokusera på de strategiska frågorna.

Ett vanligt önskemål genom åren har varit att KPR ska knytas till kommunstyrelsen – detta för att markera att alla nämnders frågor ska kunna behandlas i rådet. En koppling till kommunens socialnämnd/motsvarande kan, menar man, innebära att enbart den nämndens frågor kommer på rådets dagordning. Denna intervjustudie ger inte belägg för detta. Oavsett organisatorisk anknytning så är det den nämnd som svarar för äldreomsorgen som tar störst ansvar för KPR. Anknytningen till andra nämnder av intresse för KPR kan fungera oavsett om KPR hör till kommunstyrelse eller äldrenämnd. Det avgörande är de enskilda ledamöternas engagemang.

Rådets status

Rådets status beror mycket på hur de ledande politikerna ser på och använder sig av rådet. Detta torde vara viktigare än rådets formella status. Man ska dock inte bortse från värdet av att ha ett tydligt reglemente, helst fastställt av kommunfullmäktige, och att rådets ledamöter utses av kommunstyrelsen. Arvode har inte lyfts fram som drivkraft eller förutsättning för att en pensionär engagerar sig i KPR/LPR, men om arvode utgår visar kommunen/landstinget att man anser att det är lika viktigt att vara pensionärsledamot i KPR/LPR som att vara politiker i en nämnd eller styrelse.

Ärenden

Alla ärenden, stora som små, kan tas upp i råden. Boendefrågorna synes ha dominerat de senaste åren, med fokus dels på omstrukturering av servicehus till seniorboende, dels behovet av boende med heldygnsvård. Frågorna om planering av bostadsområden, tillgänglighet, trafik och färdtjänst är också viktiga frågor på rådets sammanträden. Kvalitetsfrågor i äldreomsorgen är en annan fråga som ofta återfinns på dagordningen. I några kommuner är frågor kring kultur,

fritid och friskvård vanliga. I de två studerade landstingen är tillgängligheten till vården och patientsäkerheten två områden som ägnats uppmärksamhet.

Ärenden kan väckas såväl från kommunen/landstinget via dess förtroendevalda ledamöter i rådet eller av tjänstemän som av pensionärsledamöterna. Flertalet ärenden kommer från kommunen/landstinget, men det finns exempel på kommun där dagordningen nästan helt bestäms av pensionärsledamöterna.

Nycklar till inflytande

Råden har flera roller, olika tydliga i olika kommuner/landsting. En roll är att vara ett informationsorgan där i första hand kommunen ger information till pensionärsrådsledamöterna. Det har ett värde i sig genom att pensionärsrådsledamöterna får en ökad kunskap om vad som händer i kommunen/landstinget, som de kan föra vidare till sina medlemmar och också använda i sitt opinionsbildande arbete. Det ger dock ett mycket begränsat inflytande även om dialogen kan skapa en ökad förståelse hos kommunens ledamöter för pensionärsorganisationernas ståndpunkter. När pensionärsrådet fungerar väl har det också rollen som samrådsorgan, där pensionärsledamöterna får den roll av rådgivande som är tänkt. Få ledamöter i råden har dock kunnat peka på några konkreta resultat av rådets arbete. Det kan dock inte tolkas som att råden saknar makt. Inflytandet ligger i dialogen, processen och det goda och förtroendefulla samtalet. Framgångsfaktorer för välfungerande pensionärsråd är:

- Att KPR/LPR ges en status, via reglemente och på andra sätt, som ett viktigt rådgivande organ i kommunen.
- God vilja från förtroendevalda och förvaltningschefer att i ett tidigt skede föra upp frågor för samtal och att få rådets synpunkter redan under beredningsfasen.
- God planering – att en plan görs upp gemensamt i KPR:s/LPR:s arbetsutskott eller beredningsgrupp årligen för vilka ärenden av strategisk natur som ska behandlas vid de olika rådsmötena.
- God vilja från förtroendevalda och förvaltningschefer att i ett tidigt skede föra upp frågor för samtal och att få rådets synpunkter redan under beredningsfasen.
- Ett gott samtalsklimat och förtroende mellan de förtroendevalda i rådet och pensionärsledamöterna.
- En tydligt uttalad politisk vilja att använda sig av pensionärsrådet, dess nätverk och kompetens.
- Att pensionärsledamöterna ges möjlighet delta i arbets- och beredningsgrupper och att dessa grupper ges en reell roll.
- Att nyttja möjligheten att ställa frågor och därmed föra upp önskemål och synpunkter från pensionärshåll på kommunens/landstingets dagordning.
- Att ledamöterna från de olika pensionärsorganisationerna uppträder enat, och att de har en god förankring bland medlemmar och andra äldre i kommunen/landstinget.
- Engagemang från ledamöterna att driva samhällsfrågor som angår och gynnar de äldre

- Att inte agera partipolitiskt.
- Att pensionärsorganisationernas ledamöter får en bra utbildning för sitt uppdrag. De bör exempelvis kunna få samma utbildning som nya förtroendevalda i nämnder och styrelser.

Lagstiftning?

I Utredningen om pensionärsinflytande föreslogs i dess betänkande från januari 1989 att en överläggningsrätt reglerad i ett avtal skulle införas för pensionärsorganisationerna (SOU 1988:65). Någon sådan avtalsreglering har dock (ännu) inte kommit till stånd på kommunnivå. En nationell reglering, i likhet med Danmark och Norge, skulle säkerställa att arenan – pensionärsrådet – finns med dess möjligheter till samråd och inflytande. Inflytande kan dock inte ges genom ett nationellt regelverk utan måste skapas av dem som ingår i rådet.

Referenser

- Dahlberg, L. (1998). *Ledningens syn på brukarinflytande*. Socialstyrelsen. Äldreuppdraget 98:15.
- Feltenius, D. (2004). *En pluralistisk maktordning? Om pensionärsorganisationernas politiska inflytande*. (Akad. avh.) Statsvetenskapliga institutionen Umeå universitet.
- Karlsson, C., Vahlman, C. (2006). *Pensionärsråden – en maktfaktor att räkna med?* Uppsats 10 p Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete
- Kommunal författningssamling för Stockholm, 1999:27. Utgiven av KF/KF:s kansli. Stockholms stad
- KPMG (2002). *Utvärdering av pensionärsråden i Stockholms stad*.
- Lindgren m.fl. (2005). *Rekordgenerationen. Vad de vill och hur de tänker*. Kairos Future
- Möller, T. (1997). *Brukarinflytande och konsumentmakt i äldreomsorgen*. Socialstyrelsen. Äldreuppdraget 97:7.
- Salomonsson, M. (2006) *Kommunala pensionärsråd*. Uppsats 10 p Stockholms Universitet, Statsvetenskapliga institutionen
- Schön, P. (2006) *Rundningsmärke eller maktfaktor*. PM, Äldrecentrum 2006.
- Settergren, R. *Nedläggning av äldreboende – en pluralistisk maktordning?* C-uppsats Karlstads Universitet, statsvetenskap
- Socialdepartementet (1999). Promemoria. Äldreprojektet. *Pensionärsråden i Sverige 1999*. Regeringskansliet.
- Socialstyrelsen (2000). *Pensionärsråd i Sverige och Norden*. Äldreuppdraget 2000:6.
- Socialstyrelsen (2003). *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm. Socialstyrelsen.
- SOU 1988:65. Pensionärerna – inflytande och medbestämmande. Betänkande av utredningen om pensionärsinflytande.
- StAAF, K (2006) C-uppsats 10p, VT 2006, Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Påbyggnadskurs
- Stadens politiska organisation (2003). *Demokrati och ledarskap. Slutrapport 2003-12-15*. Stadsledningskontoret: Stockholms stad.
- Stockholms stad. Stadsledningskontoret. Finansavdelningen. Äldreomsorgsberedningens kansli. *Utvärdering av Kommunstyrelsens pensionärsråd inklusive de lokala pensionärsråden*. Dnr 327-26,28/2002
- Walker, A., Naeye, G. (1999). *The politics of old age in Europe*. Buckingham: Open University Press

Bilaga 1, intervjuguide

Uppgiftslämnare	<ul style="list-style-type: none"> • I vilket KPR (LPR i landsting) är du verksam? • Av vem är du utsedd? • Antal år i KPR/LPR? • Tidigare erfarenheter av ditt yrke och aktiviteter i organisationer, politik mm? • Upplever du att dina tidigare erfarenheter kommer till användning i ditt arbete i KPR/LPR?
Organisation och sammansättning	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vet du när och med vilka motiv KPR/LPR tillkom i din kommun/landsting? 2. Var i kommunens/stadsdelsförvaltningens/landstingets organisation finns KPR/LPR? Under vilken nämnd/styrelse? 3. Vilka organisationer är representerade i KPR/LPR? -PRO -SPF -RPG -SKPF -SPRF Andra: 4. Vilka sitter i KPR/LPR? <ul style="list-style-type: none"> • Ålder • Bakgrund 5. Vem/vilka representerar kommunen i KPR? <ul style="list-style-type: none"> • Politiker • Tjänstemän
Syftet med KPR/LPR	<ol style="list-style-type: none"> 6. KPR/LPR har ett av kommunen/landstinget fastställt reglemente. Stämmer det med hur det faktiskt är? 7. Vilken roll anser du vara den viktigaste för KPR/LPR? <ul style="list-style-type: none"> • Remissinstans • Samråd/rådgivande organ • Information • Ta egna initiativ • Har KPR/LPR också en mer informell funktion? 8. Vad upplever du att kommunens representanter har för syfte med deltagandet i KPR/LPR?

	Vad anser du kan göras för att rådets verksamhet ska bli ännu mer meningsfullt?
Arbetsformerna för KPR/LPR	<p>9. Beskriv hur arbetet i KPR/LPR går till, t ex antal möten per år, hur länge de pågår, vilka deltar etc.</p> <p>10. Är du nöjd med arbetsformerna eller finns det någonting som behöver förbättras?</p> <p>11. I vilket skede kommer KPR/LPR in: information om redan färdiga ärenden eller samråd inför ett ärendes beredning?</p> <p>12. Upplever du att KPR/LPR har inflytande? Om ja, ge gärna exempel!</p>
Ärenden i KPR/LPR	<p>13. Vilka typer av ärenden tas upp i KPR? (nedanstående frågor anpassas när de ställs till LPR-ledamöter)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Äldreomsorgsplanering – verksamhetsfrågor allmänt • Frågor kring friskvård och förebyggande verksamhet • Fysisk planering, bostadspolitik, tillgänglighet • Kollektivtrafik, färdtjänst • Ny- och ombyggnad av äldreboenden • Kultur • Budgetfrågor. Involveras KPR i budgetarbetet? • Avgifter, taxor, hyressättning i särskilt boende • Hemtjänst/hemvård • Primärvård, vårdcentraler och andra samverkansfrågor med landstinget • Tandvårdsfrågor • Rehabilitering, hjälpmedelsfrågor, bostadsanpassning • Samverkansformer mellan pensionärsorg. och kommun <p>14. Vem tar initiativ till ärenden i KPR?</p> <p>15. Får du den information och det underlag du behöver för att i rådet kunna ta ställning till ärenden som behandlas?</p> <p>16. Kan du nämna några frågor där KPR:s arbete har varit avgörande för kommunens beslut?</p>
Maktförhållandet mellan kommun och pensionärsorg.	17. Förfogar pensionärsorganisationerna över några maktmedel?

Bilaga 2, intervjuade och organisation

Danderyd

Pensionärsrådet är ett samråds- och referensorgan till socialnämnden. Rådet skall bestå av två representanter från varje riksomfattande pensionärsorganisation i kommunen samt en representant från kommunstyrelsen och två från socialnämnden, samt ersättare. Ordförande utses av socialnämnden, vice ordförande av rådet pensionärsföreningarna. Pensionärsrådet har ett arbetsutskott som bereder ärenden till pensionärsrådet och skriver förslag till yttrande. Ansvarig tjänsteman inom äldre- och handikappomsorgen kan kallas till arbetsutskottets sammanträden. Pensionärsrådet bör sammanträda minst fyra gånger per år.

Intervjuad:

Sven Danielsson, KPR-ledamot, SPF; Intervjuad i pilotstudien

Enköping

KPR är organisatoriskt knutet till KS, sammanträder 4 gånger per år varav ett i samband med kommunens budgetbehandling. Tre organisationer representerade, PRO, SPF och SPRF. Rådet består av 10 ledamöter och 9 ersättare. Ordförande från KS och två politiker med ersättare varav en från vård- och servicenämnden och en från tekniska nämnden väljs av KS, 7 ledamöter och 7 ersättare väljs av pensionärsorganisationerna. Vice ordf. utses av pensionärsorganisationerna. Reglementet anger att rådet verkar för en förbättrad verksamhet och service för kommunens pensionärer. Reglementet beslutas av KS, som också utser de förtroendevalda ledamöterna, medan pensionärsorganisationerna utser sina. Arvode utgår till samtliga ledamöter enligt samma regelverk. Pensionärsledamöterna får vid början av ny mandatperiod utbildning anpassad för dem.

Intervjuade:

Monica Hellgren, ordf. (c)

Gunnar Svensson, PRO

Karl-Erik Arosenius, SPF

Anita Ahlström, förvaltningschef omsorgsförvaltningen

Eskilstuna

KPR sorterar under KS, har en bred representation från 26 pensionärsföreningar, varav 14 är PRO-föreningar samt härutöver deras samorganisation. SPF färre representanter beroende av att de har en stor förening i Eskilstuna. Övriga pensionärsorganisationer som är representerade är RPG, SPRF, SKTF-P, P8 och Eskilstuna finska förening. Rådets politiskt valda utses av KS, med 12 ordinarie ledamöter, ordf. (kommunalråd) och vice ordf. (oppositionsråd) är politiker. Rådet sammanträder 4 gånger per år. KPR har ett au med 8 ledamöter (3 politiker och 5 pensionärsledamöter), som träffas en gång per månad.

Intervjuade:

Siw Jansson, ordf. (s)

Ove Bäck, PRO

Carina Tillberg, SPF

Thure Morin, förvaltningschef Vuxenförvaltningen

Nacka

Pensionärsrådet är ett rådgivande, samordnande och opinionsbildande organ samt en remissinstans i övergripande frågor som berör pensionärernas situation i kommunen. Varje pensionärsförening inom kommunen får utse en representant att vara medlem i rådet. Det åvilar respektive förening att till pensionärsrådet anmäla vilka personer som valts. Kommunstyrelsen utser fem representanter för kommunen i rådet. Bland dessa utser kommunstyrelsen även en ordförande och två vice ordförande. KPR är knuten till äldrenämnden. Sammanträder minst fyra gånger per år.

Intervjuade:

Birgitta Westman, ordf. (fp)

Ingemar Norén, PRO

Marianne Malmström, SPF

Norrtälje

Fån och med 2006 knuten till den nya mellan landstinget och Norrtälje kommun gemensamma förvaltningen Tiohundra AB. I KPR sitter politiska representanter från Tiohundraämnden, KS, kultur- och fritids och byggnadsnämnderna (totalt 6 ordinarie och 4 ersättare), representanter från PRO, SPF, finska föreningen och allkristna pensionärsrådet. Sammanträder 4 gånger per år. Ordförandeskapet ska årligen växla mellan politiker från landstinget och kommunen.

Rådet har ett eget reglemente som kommunfullmäktige fastställt. Respektive pensionärsorganisation och nämnd utser själva vilka sina ledamöter i rådet, kommunfullmäktige konfirmerar beslutet. Arvode utgår till alla ledamöter och ersättare. Kommunen ordnar ingen särskild utbildning för KPR-ledamöter.

Intervjuade:

Per-Olof Gustafsson, PRO

Kurt Wahlgren, SPF

Nynäshamn

Knuten till socialnämnden. Rådet har nio ledamöter, pensionärsorganisationerna utser fem och kommunen fyra. Politiker med från KS, social, miljö- och samhällsbyggnad, barn och ungdom och utbildning (de sistnämnda prioriterar KHR). Tre organisationer med (PRO, SPF och SPRF). En period gemensamma möten KPR-KHR. Ordf. i KPR är politiker, vice ordf. från pensionärsorg, skiftar så att alla får tillsätta vice ordf. Sammanträder 4 gånger per år. Reglemente finns. Arvode utgår till alla ledamöter.

Intervjuade:

Liselotte Wahermägi, ordf. (s)

Stephanie Listerdal, PRO

Siv Sandahl, SPF

Karin Lindgren, förvaltningschef

Stockholms stad

Kommunstyrelsens pensionärsråd är knutet till KS. Ledamöter från de fem pensionärsorganisationer som ingår i regeringens pensionärskommitté. Sammanträder cirka 10 gånger per år. Varje stadsdelsnämnd har ett råd, SPR, knutet till sig. Deras uppdrag är att ta initiativ till förbättringar för områdets pensionärer och att följa verksamheten inom stadsdelsnämndens område

Intervjuade:

Alex Marguelies, KPR-ledamot, PRO; Intervjuad i pilotstudien

Rinkeby

SPR träffas en gång per månad, ibland extra sammanträden om ärenden kommer så sent att de dukas. Endast pensionärsledamöter från de pensionärsföreningar som är verksamma i stadsdelen.

Intervjuade:

Karin Greek, PRO

Gunnar Marstorp, SPF

Gunilla Davidsson, barn- och äldreomsorgschef

Östermalm

SPR träffas en gång per månad, ibland extra sammanträden om ärenden kommer så sent att de dukas. Endast pensionärsledamöter från de pensionärsföreningar som är verksamma i stadsdelen.

Intervjuade:

Ingrid Stockman, PRO

Carl-Johan Ihrfors, SPF

Marianne Snell, äldreomsorgschef

Tyresö

KPR är organisatoriskt knutet till kommunstyrelsen och sammanträder minst fem gånger per år. Rådet består av nio ledamöter och nio ersättare, tre utsedda av KS varav en ska vara från socialnämnden, tre utsedda av SPF och tre av PRO. Ordförande utses av KS, vice ordf av pensionärsorganisationerna. Arbetsordningen har fastställts av KS. Enligt den ska rådet vara ett organ för överläggningar, samråd och ömsesidig information mellan företrädare för pensionärsorganisationerna och kommunens styrelser och nämnder. Timarvode utgår för både ledamöter och ersättare, från 2007 om 145 kr/timme.

Intervjuade:

Ossian Lundström, ordf.

Sune Linder, PRO

Gunborg Vrede, SPF

Västerås

KPR sorterar under äldrenämnden, med representanter också från funktionshindernämnden och från kulturnämnd. Även landstinget har rätt sända en representant. Sammanträder 4 gånger per år. Reglementet är fastställt av kommunfullmäktige. Politikerna i rådet är utsedda av kommunfullmäktige, pensionärsledamöterna av sina organisationer. Arvode utgår till samtliga. Från och med 2007 kommer ledamöterna att erbjudas en jämförbar utbildning som förtroendevalda, en dag per år.

Intervjuade:

Kent Ryberg, KPR:s ordf.

Raili Alari, PRO

Gunnar Norlander, SPF

Åsa Tavemark, förvaltningschef

Landstinget i Sörmlands län

Läns pensionärsrådet är ett samrådsorgan mellan pensionärsorganisationerna i länet (distriktsorganisationen) och landstingets förtroendevalda. Rådet fungerar som mötesplats för information, diskussion och dialog kring aktuella frågor om i första hand hälso- och sjukvården. Genom rådet kan landstinget på ett tidigt stadium informera pensionärerna om planerad verksamhet som berör denna grupp. Även pensionärerna får genom rådet möjlighet att på motsvarande sätt föra fram synpunkter och krav på olika verksamheter. Rådet består av 15 ledamöter och 15 ersättare, landstingsstyrelsen utser 3 ordinarie och 3 ersättare, en av de ordinarie politikerna är ordförande. De fem stora pensionärsorganisationerna utser vid sina årsmöten sina representanter. PRO och SPF har vardera fyra ledamöter. Rådet sammanträder 4 gånger per år. Reglementet fastställs av landstingsfullmäktige, nytt reglemente ska fastställas under våren 2007. Pensionärsledamöterna erhåller ett dagsarvode om 738 kr. Landstinget genomför ingen utbildning, men pensionärsledamöterna bjuds in till seminarier med anknytning till rådets ämnesområden.

Intervjuade:

Ulrika Ärnving, ordf (v)

Erik Samuelsson, PRO

Yvonne Claug, SPF

Landstinget i Västmanland

Knutet till landstingsfullmäktige, ordf. 2007 är landstingstyrelsens ordförande. Fullmäktige utser fem ledamöter. I LPR är alla de fem stora pensionärsorganisationerna med. Av dem är PRO störst och har 5 platser. Rådet ses som ett sätt att stärka fullmäktige som ansvarig för medborgardialogen. LPR möts 4 ggr/år, det är ett samrådsorgan. Rådet sammanträder 4 gånger per år.

Intervjuade:

Karin Karlsson, ordförande i LPR

Gunborg Rautio, PRO

Gösta Martinsson, SPF

Kommuner som studerats i de fyra uppsatserna

Mjölby

KPR har 10 ledamöter och 10 ersättare, varav pensionärsorganisationerna har åtta platser, medan kommunen tillsätter två: socialnämndens ordförande och förvaltningschefen. Rådet sammanträder minst fem gånger per år. Rådet har ett au med omsorgsnämndens ordförande och fyra pensionärsledamöter. Rådet ska enligt sitt reglemente (fastställt av omsorgsnämnden) vara remiss- och referensorgan till omsorgsnämnden.

Motala

KPR har 13 ledamöter och 13 ersättare, varav åtta tilldelas pensionärsorganisationerna. Därtill ska alltid en tjänsteman från socialförvaltningen delta. Rådet ska enligt sina stadgar sammanträda fyra gånger per år med möjlighet till extra sammanträden om minst sju ledamöter röstar för det. Rådet ska vara samarbetsorgan mellan kommunen och pensionärsorganisationerna och fungera som referensorgan till kommunfullmäktiges beredningar.

Botkyrka

Pensionärsrådet har elva ledamöter och lika många ersättare, 5+5 politiker som utses av kommunfullmäktige och 6 ledamöter som utses av PRO, SPF resp. SPRF. Kommunfullmäktige väljer ordf., pensionärsorganisationerna vice ordf. Enligt reglementet ska KPR vara ett forum där pensionärer får möjlighet att påverka den kommunala verksamheten och en plats där kunskande och erfarenheter tas tillvara. Rådet ska vara en remissinstans och rådgivare till kommunala organ.

Solna

KPR är sammansatt av representanter för de politiska partierna, utsedda av KS, och pensionärsledamöter utsedda av pensionärsorganisationerna (PRO, SPF och SPRF). Rådet sammanträder sex gånger per år. Ordförande för KPR är omvårdnadsnämndens ordförande. Syftet med KPR är att staden ska informera och samråda med pensionärsorganisationerna i frågor som är aktuella för de äldre i Solna

Karlstad

Rådet består av ordföranden i de nämnder som behandlar frågor av intresse för de äldre, samt representanter från de olika pensionärsföreningarna.

Förkortningar

KPR = kommunalt pensionärsråd (i Stockholm kommunstyrelsens pensionärsråd)

LPR = landstingets pensionärsråd

SPR = stadsdelens pensionärsråd (Stockholms stad)

KHR = kommunalt handikappråd

KF= kommunfullmäktige

KS = kommunstyrelsen

au = arbetsutskott

SOU = Statens Offentliga Utredningar

PRO – Pensionärernas Riksorganisation

PRO bildades 1942 och är Sveriges största pensionärsorganisation med 396 269 medlemmar (31 dec 2004). PRO har ca 1 500 föreningar som är indelade i 26 distrikt. I kommuner där fyra eller fler föreningar är verksamma finns även en samorganisation. I kommuner med två eller tre föreningar finns antingen en samorganisation eller en samrådsgrupp. Idag finns 286 samorganisationer.

SPF – Sveriges Pensionärsförbund

SPF bildades 1939 och är efter PRO landets näst största pensionärsorganisation. SPF har ca 233 500 medlemmar (nov 2005), fördelade på 880 föreningar och 27 distrikt.

SKPF – Svenska Kommunalpensionärernas Förbund

SKPF bildades 1949 och det primära syftet var då att bevaka pensionsfrågorna för kommunalt anställda. Sedan 1997 är förbundet en öppen organisation där alla med någon form av pension är välkommen. SKPF har ca 140 000 medlemmar fördelade på 109 lokalavdelningar.

SPRF – Sveriges Pensionärers Riksförbund

SPRF bildades 1937¹ och är landets äldsta pensionärsorganisation. SPRF har ca 55 000 medlemmar och lokalavdelningar på ca 90 platser i landet. Från och med 1994 blev förbundet öppet för alla pensionärer. Till följd av detta bytte förbundet namn från Statspensionärernas Riksförbund till SPRF.

RPG – Riksförbundet Pensionärsgemenskap

RPG bildades 1974 som en ekumenisk pensionärsrörelse. RPG har ca 30 000 medlemmar, fördelade på 12 distrikt och ca 500 grupper över hela landet. Organisationen stöds av de fria trossamfunden och grundar sin verksamhet på kristna värderingar.

SKTF-P – Sveriges kommunaltjänstemäns pensionärsförening

---

¹ SPRF bildades 1937 men då under namnet Statspensionärernas Riksförbund. Då riktades förbundet till dem som i någon form hade pension från staten grundad på egen, makes eller makas statliga anställning.

I flertalet av landets kommuner och landsting finns ett pensionärsråd (KPR respektive LPR), en för kommunerna och landstingen frivillig samverkansform. Råden har fått en relativt lika utformning trots avsaknad av nationellt regelverk. De ses ofta som en del av det formaliserade brukarinflytandet, men kunskapen om vad som främjar respektive motverkar denna roll är liten. Tack vara ett anslag från PRO har Äldrecentrum kunnat genomföra denna studie. Syftet med rapporten är främst att belysa faktorer som bidrar till respektive hindrar pensionärsråden att fungera som ett bra samrådsorgan.